

CP-vammaisten nuorten ammattillinen ohjaus ja tuki peruskoulun ja jatko- koulutuksen välisessä siirtymävaiheessa

**Kehittämisehdotuksia nykyisiin
käytänteisiin**

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus
elämänkaarella -projekti 2007–2010

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänsaarella
-projekti (2007–2010)

Koonnut: Aino Ahonen, kuntoutuspsykologi, Invalidiliiton
Jyväskylän ja Kuopion kuntoutus- ja työklänikka

Ulkoasu ja taitto: Mainostoimisto Visuviestintä Oy, Taina Ståhl
Paino: Kirjapaino Öhring Oy

Invalidiliiton julkaisuja R.25., 2010

ISBN 978-952-5548-39-6 (nid.)

ISBN 978-952-5548-40-2 (pdf)

ISSN 1457-2540

Sisällys

Lukijalle _____	5
1 CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projektin taustaa _____	9
2 CP-vammaisten nuorten peruskoulun sekä peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisen siirtymävaiheen toimintaympäristön kuvaus _____	11
2.1 CP-vammaisten nuorten peruskoulutus Suomessa _____	11
2.2 CP-vammaisten nuorten tukiverkoston toimijatahot peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa _____	12
2.2.1 Vanhemmat ja muut nuoren läheiset ihmiset _____	12
2.2.2 Opinto-ohjaus _____	13
2.2.3 Ammatinvalinnanohjaus ja ammatillisen kuntoutuksen palvelut työ- ja elinkeinotoimistoissa _____	13
2.2.4 Keskussairaalan rooli (kuntoutusohjaaja) _____	14
2.3 CP-vammaisten nuorten jatkokoulutus _____	15
2.3.1 Lukiokoulutus _____	15
2.3.2 Ammatillinen koulutus _____	16
2.3.3 Erityisen tuen tarpeessa oleva opiskelija yleisessä ammatillisessa oppilaitoksessa _____	16
2.3.4 Opiskelu ammatillisessa erityisoppilaitoksessa _____	17
2.3.5 Valmentava koulutus _____	18
2.4 Kansaneläkelaitoksen tuki CP-vammaiselle nuorelle _____	19
2.4.1 Nuoren kuntoutusraha _____	19
2.4.2 16 vuotta täyttäneen vammaistuki _____	20
2.4.3 Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus _____	20
2.4.4 Ammatillista kuntoutusta vajaakuntoiselle _____	20
2.4.5 Harkinnanvarainen kuntoutus _____	21
2.4.6 Työkyvyttömyyseläke _____	21
3 Tiedon keräys projektissa _____	23
3.1 Kysely CP-vammaisille nuorille _____	23
3.1.1 Tulokset _____	23
3.2 Kysely CP-vammaisten nuorten ammatilliseen ohjaukseen osallistuville verkostoille _____	24
3.2.1 Tulokset _____	24
3.3 Pohdintaa kyselyiden pohjalta _____	29

4 CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen malli	32
4.1 Tavoitteet	32
4.2 Toteuttaminen	32
5 CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallin tavoitteiden toteutuminen – mallin käyttökelpoisuuden ja tarpeen arviointia	35
5.1 Tavoitteiden toteutuminen	35
5.2 Mallin käyttökelpoisuuden ja tarpeen arviointia	36
6 Pohdinta ja johtopäätökset	38
6.1 Ammatillinen ohjaus	38
6.2 Ammatillinen kuntoutus	40
6.3 Työelämä ja muut vaihtoehdot	41
6.4 Työkyvyttömyyseläke	42
6.5 Terveystieteiden, työ- ja elinkeinotoimiston sekä muiden viranomaistahojen yhteistyö	42
7 Kehittämisen- ja muutostarpeita olemassa olevissa käytänteissä ja järjestelmissä	45
Lähteet	47
LIITE 1 Kysely CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänsä aikana -projektin CP-vammaisille nuorille	48
LIITE 2 Kysely CP-vammaisten nuorten ja nuorten aikuisten kanssa ammatillisia suunnitelmia työstäville verkostoille ja asiantuntijoille	54
LIITE 3 Invalidiliiton CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänsä aikana -projektissa pilotoitu nuorten CP-vammaisten ammatillisen ohjauksen malli	58
LIITE 4 Esimerkki projektipäivien (ryhmämuotoinen lähijakso) ohjelmasta	59
LIITE 5 Kysely projektiin mukaan tulevalle nuorelle	60
LIITE 6 Ehdotus CP-vammaisten nuorten/nuorten aikuisten ammatillisen ohjauksen malliksi	62
Invalidiliiton julkaisu	63

Lukijalle

YK:N VAMMAISTEN HENKILÖIDEN oikeuksia koskevan yleissopimuksen mukaan vammaisilla nuorilla ja aikuisilla on yhtäläinen oikeus koulutukseen, työllistymiseen ja kuntoutukseen.

CP-vammaisten kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa ammatillinen kuntoutus on yhtä tärkeää lääkinällisen kuntoutuksen ohella. Suomessa – kuten monessa muussakin maassa – CP-vammaisten lasten kuntoutus ja palvelut toimivat kohtuullisen hyvin 16–18 vuoden ikään asti. Erikoissairaanhoido, kuntoutusohjaus, päiväkotit, kolmannen sektorin palvelut ja järjestötoiminta tarjoavat palveluja ja vertaistukea, joiden antajilla on kokemusta ja osaamista CP-vammaisiin lapsiin liittyvästä erityisproblematiikasta. Myös peruskoulussa CP-vammaisen nuori saa koulunkäyntiä edistävää tiivistä ja yksilöllisen tilanteen huomioivaa tukea ja ohjausta, jotka on mahdollista toteuttaa monin erilaisin opetusjärjestelyin.

Suomen CP-liiton vuonna 2005 järjestämässä kansainvälisessä CP-konferenssissa erityisesti nuorten ja aikuisten CP-vammaisten palvelujen kehittämisen tärkeys sai tukea maailmanlaajuisesti. Eri puolilla maailmaa oltiin huomattu, että juuri näiden ikäryhmien palvelut ovat yleisesti hyvin kehittymättömiä ja tutki-

mustietoja on olemattomasti. Konferenssissa korostettiin erityisesti kuntoutuksen ja palveluohjauksen jatkuvuutta ja painotettiin niiden merkitystä elämänkaarella oleviin siirtymä- ja muutosvaiheisiin. Tällöin ihminen yleensä ja erityisesti vammaisen ihminen tarvitsee tukea, eikä asiantuntevaa tukea aina ole saatavissa.

CP-vammaiset nuoret ovat usein myös kuntoutuksessaan siirtymävaiheessa peruskoulun päätyttyä. He joutuvat yhä enenevässä määrin 16 vuotta täytettyään astumaan ehkä vammattomia nuoriakin nopeammin myös kuntoutuksessa ”aikuisten maailmaan”, kun joutuvat taistelemaan oikeudestaan niin lääkinälliseen kuin ammatilliseen kuntoutukseen. CP-vammaisen nuoren saama tuki peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa on yleensä pirstaleista ja etenkin ammatilliseen suunnitteluun liittyvä tuki ja ohjaus jäävät valittavan usein hyvin heikoiksi.

Pitäisikö ammatillisen kuntoutuksen toimenpiteiden tulla mukaan ammatillisen suunnittelun prosessiin jo nykyistä aikaisemmassa vaiheessa? Miten CP-vammaisten henkilöiden ammatillista ohjausta voidaan kehittää entistä toimivammaksi? Millainen kuntoutus auttaa – erityisesti ammatillinen kuntoutus – CP-vammaista

nuorta etenemään mielekkäästi omalla ammatillisella ja elämänpolullaan?

Muun muassa näihin kysymyksiin haluttiin saada uusia näkemyksiä ja vastauksia CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämäntaarella -projektin peruskoulusta jatkokoulutukseen -osahankkeessa. Sen tulokset raportoidaan tässä julkaisussa.

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus -projektin peruskoulusta jatkokoulutukseen -osahankkeen loppuraportti koostuu useammasta osasta: CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämäntaarella -projektin taustan esittelystä, CP-vammaisten nuorten peruskoulutuksen sekä peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisen siirtymävaiheen toimintaympäristön kuvauksesta, pilotoidun CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallin tavoitteiden ja tulosten kuvauksesta, sekä olemassa olevien ammatillisen ohjauksen

sen käytänteiden kehittämis- ja muutostarpeiden pohdinnasta.

Erytyskiitos saumattomasta ja asiantuntevasta yhteistyöstä kuuluu Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työklinikan moniammatilliselle tiimille, jonka ansioista hankkeessa oli mahdollista pilotoida ja toteuttaa CP-vammaisten nuorten uudenlaista ammatillisen ohjauksen mallia.

Haluamme kiittää Raha-automaattiyhdistystä taloudellisista edellytyksistä tehdä tärkeää hanketta. Sydämellinen kiitos myös kaikille peruskoulusta jatkokoulutukseen -osahankkeessa mukana olleille CP-vammaisille nuorille, joiden ammatillista polkua saimme olla mukana seuraamassa ja miettimässä suunta- viivoja yhdessä. Teidän ja verkostojenne ansioistanne saimme paljon arvokasta ja laaja-alaista näkemystä niin vammaisten ihmisten ammatillisesta kuntoutuksesta ja suunnittelusta kuin elämästä!

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämäntaarella -projekti

Tiina Airaksinen
projektipäällikkö
Invalidiliitto ry

Aino Ahonen
projektityöntekijä
Invalidiliitto ry

Peruskoulusta jatkokoulutuksen -osahankeen toteutuksesta ovat vastanneet

Projektityöntekijät **Aino Väisänen** (2007) ja kuntoutuspsykologi **Aino Ahonen** (2008-2010), CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projekti, Invalidiliiton Kuopio/Jyväskylä kuntoutus- ja työklินิกka.

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella – Peruskoulusta jatkokoulutukseen -osahanketta toteutettiin yhteistyössä seuraavien tahojen kanssa.

Osahankkeen työtä on ohjannut ohjausryhmä, jonka työskentelyssä ovat olleet mukana:

Puheenjohtaja **Jari Hautamäki**, Keski-Suomen CP-yhdistys

Työvoimaneuvoja **Päivi Isotalus**, Jyväskylän työvoima- ja elinkeinokeskus

Aluesihteerini **Merja Partanen**, Suomen CP-liitto ry

Vammaispalveluiden johtaja **Seija Parviainen**, Jyväskylän kaupunki

Rehtori **Kirsi Ruoppila**, Huhtarinteen koulu, Jyväskylä

Hallituksen jäsen, **Markku Väätäinen**, Suomen CP-liitto ry

Osahankkeen pilotin ja materiaalin valmistumista on valvonut projektin johtoryhmä, jonka työskentelyssä ovat olleet mukana:

Kuntoutuspäällikkö **Heidi Lindberg**, (johtoryhmän puheenjohtaja), Invalidiliitto ry

Liittohallituksen 1. varapuheenjohtaja **Satu Järviö**, Invalidiliiton liittohallitus

Johtaja **Seppo Salpakoski**, Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työklินิกka

Johtaja **Marjaana Suosalmi**, CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projekti / Invalidiliiton Lahden kuntoutuskeskus

Palvelupäällikkö **Ilona Toljamo**, Suomen CP-liitto ry

Johtaja, neurologian erikoislääkäri **Aarne Ylinen**, Invalidiliiton Käpylän kuntoutuskeskus Synapsia

Osahankkeen toteutusta ja toimintaympäristön kuvausta on suunniteltu ja kommentoitu yhteistyössä projektiryhmän kanssa, johon ovat kuuluneet:

Projektipäällikkö **Tiina Airaksinen**, CP-vammaisten aikuisten kuntoutus ja hyvinvointi elämänkaarella -projekti, Invalidiliitto ry.

Tutkija **Eerika Rosqvist**, CP-vammaisten aikuisten kuntoutus ja hyvinvointi elämänkaarella -projekti / Tutkimus- ja kehittämiskeskus GeroCenter.

Kehittämispäällikkö **Oili Harri-Lehtonen**, Kuntoutuksen edistämisyhdistys ry, Turku/Helsinki.

LISÄKSI pilotin suunnittelussa ja toteutuksessa sekä raportin kokoamisessa on saatu arvokkaita kommentteja ja näkemyksiä CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus -projektissa työskennelleiltä Invalidiliiton kuntoutuksen asiantuntijoilta ja Suomen CP-liiton asiantuntijoilta.

Suuri kiitos kaikille pilotin toteutukseen ja raportin kokoamiseen osallistuneille.

1 CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projektin taustaa

SUOMESSA – KUTEN MONESSA muussakin maassa – CP-vammaisten lasten kuntoutus ja palvelut toimivat kohtuullisen hyvin 16–18-vuotiaaksi asti. Erikoissairaanhoido, kuntoutusohjaus, päiväkotit, kolmannen sektorin palvelut ja järjestötoiminta tarjoavat palveluja ja vertaistukea, joiden antajilla on kokemusta ja osaamista CP-vammaisiin lapsiin liittyvästä erityisproblematiikasta. Myös peruskoulussa moni CP-vammaisen nuori saa tiivistä ja yksilöllistä tukea ja ohjausta – tämä edistää koulunkäyntiä ja on mahdollista toteuttaa erilaisin opetusjärjestelyin.

CP-vammaisten kokonaisvaltaisessa kuntoutuksessa lääkinnällinen ja ammatillinen kuntoutus ovat yhtä tärkeitä. Toisin kuin lääkinnällisessä kuntoutuksessa, ammatillisen kuntoutuksen pääpaino on työikäisissä CP-vammaisissa eli pääasiassa yli 18-vuotiaissa henkilöissä. Voidaan siis ajatella, että ammatillinen kuntoutus ja lääkinnällinen kuntoutus näyttävät CP-vammaisten elämässä nyrin kurisesti siten, että lääkinnällisen kuntoutuksen pääpaino on lapsuudessa ja ammatillisen

kuntoutuksen aikuisuudessa. Väliin jäävät CP-vammaiset nuoret ovat kuntoutuksen suhteen siirtymävaiheessa. He joutuvat 16 vuotta täytettyään astumaan aikuisten maailmaan ehkä vammattomia nuoria nopeammin taistellessaan oikeudestaan sekä lääkinnälliseen että ammatilliseen kuntoutukseen.

CP-vammaisten nuorten fyysinen toimintakyky ei usein ole vielä tarpeeksi huono, jotta he voisivat saada säännöllistä ja riittävää lääkinnällistä kuntoutusta. Lisäksi nuoret eivät ole vielä riittävästi kokeneet epäonnistumisia erilaisilla ammatillisilla poluilla, jotta voitaisiin todeta, että heidän työkykynsä on heikentynyt tai että työkyvyttömyys uhkaa heitä lähivuosina (Kansaneläkelaitoksen ammatillisen kuntoutuksen kohderyhmän määritelmä). Ei siis ole välttämättä tarpeeksi näyttöä siitä, selviääkö CP-vammaisen peruskoulun jälkeisistä jatko-opinnoista ja niiden jälkeen työelämässä. Kokemusten mukaan nuoret CP-vammaiset joutuvat hyvin hatarien ja ehkä yksipuolisten käsitysten ja selvitysten turvin suuntaamaan opiskelupolulle. Vasta kun epäonnistumisia

on tullut tarpeeksi, heillä on oikeus ryhtyä selvittämään työ- ja toimintakykyään ammatillisessa kuntoutuksessa. Toinen ääri ratkaisu on, että CP-vammaiselle nuorelle tarjotaan ilman riittäviä selvittelyjä pysyvää työkyvyttömyyseläkettä jo peruskoulun päättövaiheessa.

Peruskoulun aikana tulisi käyttää mahdollisimman paljon resursseja siihen, että CP-vammaisen nuori saisi realistisen kuvan omasta toimintakyvystään ja mahdollisuuksistaan hakeutua ammatilliseen tai muuhun jatkokoulutukseen. Pelkästään koulun oppilaanohjaus ja satunnaiset selvityskäynnit esimerkiksi julkisessa terveydenhuollossa sekä lyhyet koulutuskokeilut eivät riitä useimmille nuorille, etenkin vaikeammin CP-vammaisille tai niille, joilla on CP-vamman lisäksi useita liitännäisoireita.

Kokemusten mukaan useilla CP-vammaisilla nuorilla on ollut vaikeuksia selviytyä yhteiskunnan, perusterveydenhuollon ja kuntoutuksen palveluviidakossa. Peruskoulusta saatu tuki sekä tiivis ja säännöllinen CP-vammaisen nuoren toimintakyvyn seuranta heikkenevät ja jopa katkeavat nuoren elämässä suunnilleen samanaikaisesti. CP-vammaiselta nuorelta edellytetään ja odotetaan valtavaa harppausta oman terveydentilan ja toimintakyvyn säännöllisessä itsenäisessä seuraamisessa sekä vastuun ottamista kokonaistilanteestaan ja päätöksistään.

Myös Suomen CP-liiton vuonna 2005 järjestämässä kansainvälisessä CP-konferenssissa nuorten ja aikuisten CP-vammaisten palvelujen kehittäminen sai tukea maailmanlaajuisesti. Oli huomattu, että juuri näiden ryhmien palvelut ovat hyvin kehittymättömiä ja tutkimustietoa on olemattomasti. Konferenssissa korostettiin erityisesti kuntoutuksen ja palveluohjauksen jatkuvuutta sekä niiden painottamista elämän siirtymä- ja muutosvaiheisiin. Tällöin erityisesti vammaisen ihminen tarvitsee yleensä asiantuntevaa tukea, mutta sitä ei aina ole saatavissa. CP-vammaisen nuoren saama tuki peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa on tavallisesti pirstaleista. Etenkin ammatilliseen suunnitteluun liittyvä tuki ja ohjaus jäävät valitettavan usein hyvin heikoiksi. Näin on varsinkin silloin, kun nuori ei siirry valmentaviin opintoihin vaan jää kokonaan ilman peruskoulun jälkeistä opiskelupaikkaa.

Muun muassa näiden kentältä kantautuneiden kokemusten pohjalta syntyi ajatus siitä, että tarvitaan CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projekti, jonka yhdessä osaprojektissa keskitytään erityisesti CP-vammaisten nuoruuteen ja ammatillisten suunnitelmien tekemiseen. Mukana on ollut 13 pilottinuorta, joiden ammatillista suunnittelua on projektissa tuettu uudella ohjauksella.

2 CP-vammaisten nuorten peruskoulun sekä peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisen siirtymävaiheen toimintaympäristön kuvaus

2.1 CP-vammaisten nuorten peruskoulutus Suomessa

CP-vammaisuuden esiintyvyys koko väestössä Pohjoismaissa on 2/1000, ja siten myös CP-vammaiset oppilaat ovat kouluissa suhteellisen pieni erityisryhmä. Suhteessa kaikkiin erityisopetukseen siirretyistä oppilaista CP-vammaisten joukko ei ole kovin suuri (1 %). CP-vammaisten oppilaiden ryhmä on kuitenkin hyvin vaihteleva sekä lääketieteelliseltä että heidän oppimisedellytystensä kannalta tarkasteltuna, ja siksi perusopetuksessa kohdataan usein haasteita.

Oppivelvollisuusikäisen CP-vammaisen lapsen ja nuoren perusopetus voidaan toteuttaa usealla eri tavalla CP-vamman vaikeusasteen sekä liitännäisoireiden määrän ja laadun mukaan. Usein muun muassa sopimaton fyysinen oppimisympäristö ja CP-vammaisen lapsen tai nuoren tarvitsemien tukipalvelujen puuttuminen ovat johtaneet siihen, että vaikeimmin CP-vammaisten lasten opetus järjestetään yhä etupäässä erityiskouluissa ja -luokissa. Lievem-

min CP-vammaisten opetuksen niveltäminen yleisopetukseen ja tarvittavien tukipalveluiden jonkin asteinen järjestely on puolestaan yleisempää. Noin 50 prosentilla CP-vammaisista henkinen kehitys on normaalia. Näin ollen CP-vammaisen lapsi ja nuori voidaan yleensä integroida peruskouluun normaaliluokalle.

CP-vammaan liittyvien liitännäisoireiden vuoksi lapsi voi saada mukautettua tai osittain eriytettyä opetusta. CP-vamman ja siihen mahdollisesti liittyvien liitännäisoireiden vuoksi lapsi tai nuori voi myös siirtyä pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin. Lapsi saa tällöin lisäaikaa oppivelvollisuuden suorittamiseen. Pidennetty oppivelvollisuus kestää 11 vuotta, ja lapselle laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma eli HOJKS.

Jos lapsen CP-vammaan liittyy oppimiseen tai muuten normaaliluokassa opiskeluun vaikuttavia liitännäisvammoja, voi olla tarkoituksenmukaista järjestää hänelle erityisopetusta. Jos liikuntavammaisella oppilaalla on huomattavia oppimisongelmia sekä hahmotushäiriöitä

ja hän tarvitsee paljon apua selvitäkseen päi-
vittäisissä toiminnoissaan, hänet voidaan siir-
tää oman kunnan tai kaupungin liikuntavam-
maisille soveltuvaan erityiskouluun tai valtion
omistamaan erityiskouluun. Kunnan tai kau-
pungin omistamaan erityiskouluun voi käytän-
nössä hakeutua vain koulun lähellä asuvat CP-
vammaiset. Valtion erityiskouluilla sen sijaan
on asuntolat niille oppilaille, joiden koulumat-
kaan kuuluu enemmän kuin kolme tuntia. Val-
tion liikuntavammaisten erityiskouluja (oppi-
mis-, palvelu-, ja kehittämiskeskustoja) on Suo-
messä kolme: Tervaväylän erityiskoulu Oulussa,
Mäntykankaan erityiskoulu Kuopiossa ja Rus-
keasuon erityiskoulu Helsingissä.

2.2 CP-vammaisten nuorten tuki- verkoston toimijatahot perus- koulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa

CP-vammaisten nuorten ammatilliseen ohjauk-
seen osallistuu usein paljon eri tahoja ja henki-
löitä, mutta kokemuksen mukaan yhteistyö on
usein liian vähäistä. Peruskoulun ja jatkokoulu-
tuksen välisessä siirtymävaiheessa CP-vammai-
sen nuoren ympärille ei siis muodostu riittävän
toimivaa omaa tai ammatti-ihmisten tukiver-
kostoa. Valitettavan usein ajatellaan, että am-
matillinen ohjaus on vain peruskoulun opinto-
ohjauksen tehtävä. Näin ei tietenkään ole, sillä
peruskoulun opinto-ohjaukseen annetuilla re-
surseilla ei varsinkaan yleisissä oppilaitoksissa
ole läheskään aina mahdollista toteuttaa sel-
laista kattavaa ammatillista ohjausta, joka huo-
mioisi riittävästi CP-vammaisen yksilölliset läh-
tökohdat.

Vammaisen nuori käy läpi samat nuoruuteen
liittyvät kehitystehtävät ja haasteet kuin vam-
matonkin nuori. Näiden haasteiden lisäksi
vammaisen nuoren tulee miettiä vammansa ai-
heuttamaa erilaisuutta. Kun vammaisen nuori
tekee ammatillisia suunnitelmia, nousevat pin-
taan kysymykset vammansa aiheuttamista rajoi-
tuksista opiskelussa ja työssä. Nuori tarvitsee
tukea myös oppiakseen arvioimaan realistisesti
toimintakykynsä rajoituksia ja mahdollisuuksia
suhteessa ammatillisiin suunnitelmiinsa. Kun
tehdään CP-vammaisen nuoren ammatillisia
suunnitelmia, pohditaankin usein, mitä nuori
haluaa ja mihin hän pystyy.

2.2.1 Vanhemmat ja muut nuoren läheiset ihmiset

Jo lapsuudessa luodaan pohja ammatinvalin-
taan ja erityisesti nuoren uskoon omista ky-
vyistään ja mahdollisuuksistaan opiskella ja to-
teuttaa ammatillisia haaveitaan. Niin vamat-
toman kuin vammaisenkin nuoren on tärkeää
saada unelmoida ja suunnitella tulevaisuuttaan
aluksi haaveiden tasolla ja muuntaa myöhem-
min näitä haaveita ehkä todellisiksi.

CP-vammaisen lapsi saa usein fyysisen vam-
mansa takia paljon huomiota, tukea ja hoitoa.
Monet muut osa-alueet ja nuoren vahvuudet
saattavat jäädä perheessä vähemmälle huomi-
olle, kun rajoitukset ehkä korostuvat. Kuiten-
kin CP-vammaisen lapsen olisi erittäin tärkeää
tuntea, että muut uskovat hänen kykyihinsä ja
mahdollisuuksiinsa kouluttautua ja hankkia am-
matti ja näistä valinnoista ollaan kiinnostuneita.
Niinpä CP-vammaisen nuori tarvitseekin jo lap-
suudessa, ehkä jopa enemmän kuin vammaton

nuori, vanhempien ja muiden läheisten ihmisten kiinnostusta siitä, mikä hänestä tulee isona.

CP-vammaiset nuoret ovat usein olleet koko elämänsä fyysisesti riippuvaisempia vanhemmistaan kuin vammattomat nuoret. Fyysinen riippuvaisuus kulkee usein käsi kädessä myös henkisen riippuvaisuuden kanssa. Vammaiset nuoret ovat siis vammattomia nuoria vahvemmin tottuneet ja oppineet tukeutumaan vanhempiinsa niin pienissä kuin suurissa asioissa ja elämänmuutoksissa. Niinpä kun CP-vammaisen nuori miettii ammatinvalintaansa ja koulutuspolkuaan, hänen on ehkä luontevaa ja turvallistakin hakea neuvoja ja tukea juuri omilta vanhemmiltaan tai muilta läheisiltä ihmisiltä.

Kuitenkin nuoruuteen kuuluu itsenäistyminen, eli pyrkimys alkaa hahmottaa itseään erillisenä ihmisenä suhteessa vanhempiin ja läheisiin ihmisiin sekä alkaa luoda omaa arvomaailmaansa ja pohjaa tekemilleen valinnoille. Vanhempien tulisikin tukea vammaista nuorta tässä itsenäistymisprosessissa. Ammatin ja koulutuspolun valinnassa vanhempien ja läheisten tulisi kannustaa CP-vammaista nuorta itsenäisiin päätöksiin, rohkaista ja antaa perusturvallisuutta suurten valintojen edessä, eikä niinkään antaa suoranaisia ohjeita tai jopa päättää nuoren puolesta.

2.2.2 Opinto-ohjaus

Oppilaanohjauksen tavoitteena peruskoulussa on tukea oppilasta koulutukseen, opiskeluun, elämään ja tulevaisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Ohjauksen päämäärä on, että jokainen oppilas pystyisi tekemään itselleen soveltuvia koulutusta ja uravalintaa koskevia ratkaisuja.

Peruskoulussa opinto-ohjausta antavat opinto-ohjaajat, mutta myös kaikki opettajat auttavat oppilasta opinnoissa resurssiensa mukaan. Opinto-ohjausta annetaan luokkamuotoisesti opinto-ohjauksen tunneilla, mutta myös henkilökohtaisesti, jos opiskelija niin haluaa. Opinto-ohjauksen tunneilla käsitellään muun muassa kouluyhteisössä toimimista, luokkahenkeä, itsetuntoasioita, valinnaisaineita, opiskelutaitoja, jatko-opintomahdollisuuksia, ammatteja, koulutusaloja, oppilaitoksia, yhteishakuasioita, tulevaisuutta ja ammatinvalintaa. Lisäksi ehkäistään koulukiusaamista. Opinto-ohjaukseen kuuluu myös vierailuja ammatillisiin oppilaitoksiin ja lukioihin sekä mahdollisesti tutustumiskäyntejä alueen työpaikkoihin ja yrityksiin.

2.2.3 Ammatinvalinnanohjaus ja ammatillisen kuntoutuksen palvelut työ- ja elinkeinotoimistoissa

CP-vammaisen henkilön on mahdollista saada ammatillisiin suunnitelmiinsa apua myös työ- ja elinkeinotoimiston ammatinvalinnanohjaajalta. Ohjaukseen voi hakeutua iästä ja elämäntilanteesta riippumatta. Sitä tarjotaan työssäkäyville, työttömille, koululaisille, opiskelijoille ja eläkeläisille. Työ- ja elinkeinotoimiston ammatinvalinta- ja urasuunnittelupalvelut auttavat löytämään ratkaisuja ammatinvalintaan, työhön tai koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Ammatinvalinnanohjauksessa pyritään keskustelemalla sekä ammatinvalinta- ja soveltuvuustesteillä selvittämään asiakkaan edellytyksiä, tavoitteita ja vaihtoehtoja koulutuksessa ja työelämässä. Tarvittaessa järjestetään työ- ja koulutuskokeiluja tai terveydentilan tutkimuksia.

Työ- ja elinkeinotoimiston ammatillisen kuntoutuksen palvelut on tarkoitettu asiakkaille, joilla jokin vamma tai sairaus on heikentänyt työ- ja toimintakykyä. Monille CP-vammaisille ammatillisen kuntoutuksen palvelut sopivatkin paremmin kuin ammatinvalinnanohjauksen palvelut. Ammatillisen kuntoutuksen palveluissa erikoistyövoimaneuvojat ja ammatinvalintapsykologit antavat asiakkaalle henkilökohtaista neuvontaa ja ohjausta. Asiakkaan kanssa yhdessä mietitään muun muassa, millainen työ tai koulutus olisi asiakkaalle sopiva, onko tarpeen harkita ammatin tai koulutusalan vaihtoa, mitä taloudellista ja muuta apua asiakas voi saada sekä mikä olisi asiakkaan oikea kuntoutustaho. CP-vammaisen nuoren kannattaa aina selvittää, voiko hän päästä työ- ja elinkeinotoimiston kustantamana ammatilliseen kuntoutukseen (esim. kuntoutustutkimus).

Työ- ja elinkeinotoimiston ammatinvalinnanohjaukseen ja ammatillisen kuntoutuksen palveluihin voi varata ajan ottamalla yhteyttä puhelimitse tai käymällä toimistossa. Lähetettä ei tarvita.

2.2.4 Keskussairaalan rooli (kuntoutusohjaaja)

CP-vammaista lasta ja nuorta hoidetaan tai toimintakyvyn kehitystä ja kuntoutusta seurataan keskussairaalan lastenneurologian yksikössä korkeintaan 16 ikävuoteen asti. Tällöin myös hänen vammaansa liittyvästä lääketieteellisestä hoidosta, kuntoutussuunnitelman laatimisesta sekä apuvälineistä vastaa keskussairaalan moniammatillinen työryhmä. Viimeistään 16 ikävuoden jälkeen osa CP-vammaisista henkilöistä siirretään aikuisneurolo-

gian palveluiden piiriin. Kuitenkin suurin osa saa hoitoa ja kuntoutusta pääasiassa perusterveydenhuollossa.

Monelle CP-vammaiselle itsenäistyminen ja ammatillisten suunnitelmien tekeminen on pitkäprosessi kuin vammattomalle nuorelle. Siirtymä peruskoulusta jatkokoulutukseen saattaa viedä vuosia. Ammatinvalintaan liittyvät kysymykset ja varsinaisten valintojen tekeminen saattavat tulla ajankohtaisiksi vasta mahdollisen lisäopetusluokan sekä yhden tai kahden valmentavan koulutuksen jälkeen nuoren ollessa jo täysi-ikäisyyden kynnyksellä. Aikuisneurologian yksikössä CP-vammaiselle nuorelle ei ole tarjolla vastaavaa moniammatillista palvelua kuin lastenneurologian klinikalla. Siksi tuki ja mahdolliset lääketieteelliset ja muut selvittelyt jäävät ammatillisten suunnitelmien tekovaiheessa usein varsin puutteelliseksi, ellei CP-vammaisen nuori tai joku hänen sosiaalisesta verkostaan osaa hakea tarvittavaa tukea muualta.

Yli 16-vuotiaan CP-vammaisen nuoren on mahdollista käyttää keskussairaalan liikuntavammaisten aikuisten kuntoutusohjaajan palveluita. Kuntoutusohjaaja keskittyy CP-vammaisen henkilön lääkinnällisen kuntoutuksen tukemiseen. Hän ohjaa, neuvoo ja tukee muun muassa lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisessä ja toteutuksen seurannassa, sopeutumisvalmennuskursseille hakeutumisessa, apuvälineasioissa ja asunnon muutostöiden suunnittelussa. Kuntoutusohjaajilla ei kuitenkaan ole täsmällistä ja ajantasaista tietoa koulutukseen hakeutumisesta, eri koulutusvaihtoehtoja tai muista ammatilliseen kuntoutukseen tai työllistymiseen liittyvistä kysymyksistä.

2.3 CP-vammaisten nuorten jatkokoulutus

Kun mietitään CP-vammaisen nuoren jatkokoulutusta, on hyvä tiedostaa, että motorinen vamma rajoittaa ainakin jossain määrin fyysistä toimintakykyä. Nuoren kannattaakin useimmiten pyrkiä kouluttautumaan sellaisille aloille ja työtehtäviin, joissa fyysisen toimintakyvyn rajoitukset eivät korostu tai estä tehtävien suorittamista. Apuvälineiden ja muiden työtä helpottavien tai rajoituksia kompensoivien apukeinojen tarve ja mahdollisuudet olisi kuitenkin hyvä selvittää jo ennen opintoihin hakeutumista. Jottei fyysistä toimintakykyä vaativia aloja ja ammatteja jätettäisi liian kevyin perustein pois CP-vammaisen nuoren ammatillisista vaihtoehtoista. Jatkokoulutusta mietittäessä on hyvä tiedostaa, että CP-vammaisen fyysinen toimintakyky ei välttämättä säily samanlaisena, kun henkilön ikääntyy. Tutkimusten mukaan CP-vammaisten fyysinen toimintakyky heikenee yleensä huomattavasti nuorempana kuin ei-vammaisilla henkilöillä. Lisää tutkimustietoa CP-vammaisten henkilöiden ikääntymisestä löytyy CP-portaalista (www.cp-portaali.fi).

CP-vammaisen henkilö voi peruskoulun jälkeen valita myös lukiokoulutuksen. Toisaalta on myös useita muita vaihtoehtoja, joissa CP-vammaisen nuori voi opiskella itseään kiinnostavia asioita ja aihealueita, vaikka opiskelu ei johtaisikaan tutkinnon suorittamiseen. Erityisesti ammatillisessa koulutuksessa opiskeltavan alan fyysiset vaatimukset on syytä selvittää realistisesti ja mahdollisimman tarkasti. Ennen lukiokoulutukseen hakeutumista olisi hyvä selvittää, miten opiskeluympäristö soveltuu lii-

kuntavammaiselle oppilaalle ja millaiset edellytykset CP-vammaisella henkilöllä on opiskella ja omaksua teoreettista tietoa.

2.3.1 Lukiokoulutus

Suomessa lukiokoulutus voi olla joko päivä- tai iltapöytäopiskelua aikuislukiossa. CP-vammaiselle henkilölle molemmat vaihtoehdot ovat mahdollisia hänen opiskeluedellytystensä ja kiinnostuneisuutensa mukaan. Jotta lukio-opiskelu olisi mahdollista, monien psyykkiseen ja fyysiseen opiskeluympäristöön liittyvien seikkojen on oltava kunnossa. Ne onkin syytä selvittää hyvissä ajoin etukäteen esimerkiksi vierailamalla koulussa tai järjestämällä siellä verkostopalaveri.

CP-vammaisen opiskelijan tulisi tuntea itsensä hyväksytyksi ja olonsa turvalliseksi opiskeluympäristössään. Lisäksi ympäristön tulisi tukea opiskelijan tasa-arvoista osallistumista niin opetukseen kuin muuhunkin toimintaan koulussa. Ehdottomana lähtökohtana lukio-opintojen onnistumiselle on opiskelutilojen fyysinen esteettömyys, jotta vammaisen opiskelija pystyy toimimaan opiskeluympäristössään. Toisaalta nykyisin lukio-opetus voidaan järjestää osaksi tai jopa kokonaan etäopetuksena, mikä antaa vammaisille mahdollisuuden osallistua opetukseen myös muuten kuin oppilaitoksessa opiskelemalla. Etäopetus ei kuitenkaan saisi olla vammaisen ihmisen ainut vaihtoehto, vaan lukioden tulisi pyrkiä fyysisesti, toiminnallisesti ja asenteellisesti esteettömään opiskeluympäristöön, jossa opiskelijoiden erilaisuudella ei ole merkitystä. Lisäksi on huolehdittava siitä, että opiskelumateriaali on CP-vammaiselle opiskelijalle soveltuvassa muodossa.

Lukio-opiskelussa on paljon mahdollisuuksia CP-vammaisen henkilön opiskeluedellytysten ja vahvuuksien tukemiseen ja huomioimiseen. Uudessa kurssimuotoisessa lukiossa opiskelija voi entistä vapaammin suunnitella ja jaksottaa omat opintonsa. Esimerkiksi kuntoutus- tai hoitojaksoista johtuvat tauot opinnoissa eivät vaikuta kurssimuotoisessa opiskelussa paljonkaan kokonaisuuteen eikä CP-vammaisen opiskelijan välttämättä jää jälkeen muista opiskelijoista. Lukiossa CP-vammaisen opiskelijan on mahdollista saada tukea ja apua opinto-ohjaajalta opintojensa etenemiseen sekä jatkosuunnitelmien miettimiseen. Opinto-ohjaajan ja opiskelijan onnistuneen yhteistyön edellytyksenä on, että ohjaajalla on myönteinen ja kannustava asenne sekä riittävästi tietoa tai ainakin halua hankkia lisää tietoa CP-vammaisen oppilaan lukio-opintojen tukemisesta ja jatkokoulutusmahdollisuuksista. Opinto-ohjaajan tulisi olla tarvittaessa yhteydessä CP-vammaisen opiskelijan muuhun tukiverkostoon ja pyrkiä parantamaan verkoston läpinäkyvyyttä ja yhteistyötä. Jo hyvissä ajoin ennen lukio-opintojen ja koulun tarjoaman tuen päättymistä olisi hyvä selvittää nuoren tukiverkoston mahdollisuudet ja halukkuus tukea häntä jatko-opinto- ja muissa suunnitelmissa.

2.3.2 Ammatillinen koulutus

CP-vammaisen nuoren koulutuspolku ja etenkin tie peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen on usein mutkikkaampi ja kestää kauemmin kuin vammattomalla nuorella. Kuitenkin on hyvä muistaa, että osa CP-vammaisista nuorista opiskelee koko peruskoulun ajan niin sanotussa normaalissa koululuokassa ja saa vain vähän tai ei ollenkaan erityistukea. Tällöin

on yleensä kyse lievästi CP-vammaisista nuorista, joilla liikuntavamma tai siihen liittyvät liittännäisöireet eivät juuri vaikuta toimintakykyyn tai joilla on käytössään esimerkiksi apuvälineitä, joilla voi kiertää mahdollisia rajoitteita. Näillä nuorilla myös jatkokoulutus järjestyy usein yleisissä oppilaitoksissa ja ammatinvalintamahdollisuudet ovat ehkä laajemmat kuin niin sanotuilla vaikeasti CP-vammaisilla. Monivammaiset ja vaikeasti CP-vammaiset henkilöt tarvitsevat koko opiskelupolkunsa ajan paljon erityistä tukea ja erityisiä järjestelyjä, jotta opiskelu onnistuu. He ovat käyneet peruskoulun erityisoppilaitoksissa ja usein opiskelevat erityisoppilaitoksessa myös sen jälkeen.

2.3.3 Erityisen tuen tarpeessa oleva opiskelija yleisessä ammatillisessa oppilaitoksessa

Yleisillä oppilaitoksilla ei ole laissa säädettyjä erityistehtäviä. CP-vammaiset henkilöt (muut kuin vaikeavammaiset) voivat opiskella yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa, mutta etukäteen on syytä selvittää, onko henkilöllä riittävät opiskelunvalmiudet ja voiko hän toimintakykynsä puolesta osallistua koulutukseen.

CP-vammaisen henkilö on ammatillisessa koulutuksessa yleensä erityisopiskelija liikuntavamman ja erilaisten CP-vammaan kuuluvien liittännäisöireiden vuoksi. Erityisopiskelijalla tarkoitetaan opiskelijaa, joka vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyksen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi tarvitsee erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja. Erityisopetukselle ei katsota tukiopetusta vaan laajempia erityisiä tukipalveluita.

Erityisopiskelijalle täytyy laatia henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), mutta he opiskelevat pääsääntöisesti normaaliryhmiin integroituna. HOJK:ssa otetaan huomioon opiskelijan yksilölliset tarpeet. Suunnitelmaan sisältyy suoritettava tutkinto, opetuksessa noudatettavat opetussuunnitelmien tai näyttötutkinnon perusteet, tutkinnon laajuus, opiskelijalle laadittu henkilökohtainen opetussuunnitelma, opiskelijan saamat palvelu- ja tukitoimet vastuuhenkilöineen sekä erityisopetuksen perusteet. HOJKS mahdollistaa valtavan määrän vaihtoehtoja oppimisen ja opettamisen toteuttamiseen. Ammatillisen koulutuksen toteutustavat voivat vaihdella eri oppilaitoksissa.

CP-vammaisen opiskelija voi saada opiskelunsa tueksi Kelan ammatillisen kuntoutuksen kuntoutusrahaa. Erityisopetusta saavalla opiskelijalla on opintososiaalisten etujen lisäksi oikeus opiskelun edellyttämiin avustajapalveluihin, muihin oppilashuoltopalveluihin sekä erityisiin apuvälineisiin. Opiskelijalle voidaan antaa maksutta oppikirjat ja muut koulutarvikkeet. Majoituksessa oleville opiskelijoille voidaan antaa tarpeelliset viikoittaiset kotimatkat, täysihoido oppilasasuntolassa tai muussa majoituksessa sekä henkilökohtaiset työvarusteet. Opiskelija voi saada vammaisuuden perusteella koulutustukea tai kuntoutusrahaa.

Jotta CP-vammaisen henkilön opiskelu yleisessä ammatillisessa koulutuksessa **onnistuu, on tärkeä tehdä yhteistyötä peruskoulun tai muun aiemman oppilaitoksen kanssa, josta oppilas tulee ja jossa on paljon tietoa hänen erityisistä tarpeistaan**. Ennen ammatillisten opintojen aloittamista **on tärkeää tehdä tiivistä**

yhteistyötä muun muassa aiempien oppilaitosten opinto-ohjaajien, kuraattorien, terveydenhoitajien ja erityisopettajien kanssa.

Koska CP-vamma on liikuntavamma, on opiskeluympäristöön syytä kiinnittää erityistä huomiota. Valitettavan usein yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa opiskeluympäristö on esteellinen ja sopimaton liikuntavammaiselle henkilölle. Oppilaitosten esteettömyyteen vaikuttamalla voitaisiin lisätä CP-vammaisten ja muiden liikuntarajoitteisten henkilöiden sijoitumista näihin oppilaitoksiin. Opiskeluympäristön esteellisyyteen voidaan pyrkiä vaikuttamaan erilaisten apuvälineiden, henkilökohtaisen avustajan ja pienten muutostöiden avulla (esimerkiksi luiska). CP-vammaisen opiskelijan sopeutumista ja pärjäämistä opiskelupaikassa voidaan edistää myös vaikuttamalla henkilökunnan ja opiskelutovereiden asenteisiin ja toimintaan (esim. muut voivat avustaa ruokailussa).

2.3.4 Opiskelu ammatillisessa erityisoppilaitoksessa

Ammatillisia erityisoppilaitoksia on eri puolilla Suomea. Ne ovat erikoistuneet vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja muuten erityistä tukea tarvitsevien nuorten ja aikuisten valmentavaan ja kuntouttavaan opetukseen ja ohjaukseen sekä erityisesti ammatilliseen peruskoulutukseen eri aloille. Ammatillisessa erityisoppilaitoksessa opiskelevat erityisesti sellaiset nuoret ja aikuiset, joilla on vaikeuksia selviytyä tavallisissa oppilaitoksissa. Osa oppilaitoksista on erikoistunut tiettyihin vammaisryhmiin, kuten kehitysvammaisiin, kuulovammaisiin tai näkövammaisiin.

Ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena erityisoppilaitoksissa on antaa opiskelijalle sellaiset tiedot ja taidot, että hän pystyy suoriutumaan ammattialansa tehtävistä. Lisäksi tavoitteena on edistää opiskelijan kokonais-kuntoutusta. Ammatillisen koulutuksen ja työelämässä tarvittavien taitojen lisäksi koulutus harjaannuttaa kokonaisvaltaisesti opiskelijan muitakin taitoja, jotta hän kykenee mahdollisimman itsenäiseen elämään yhteiskunnassa.

Opiskelun tavoitteet ja sisällöt ovat ammatillisissa erityisoppilaitoksissa samat kuin yleisissä oppilaitoksissakin. Ammatillisen peruskoulutuksen tutkinnot ovat samanlaajuisia ja lukuvuoden pituus on sama kuin muissakin ammatillisissa oppilaitoksissa.

Erityisoppilaitoksissa opetusryhmät ovat pienempiä kuin yleisissä oppilaitoksissa ja opetusta antavat erityisopettajat. Näin voidaan käyttää monipuolisia ja vaihtelevia opetusmenetelmiä ja -järjestelyjä. Oppimisen tavoitteita, sisältöjä, menetelmiä ja arviointia sekä opiskeluun käytettävää aikaa voidaan yksilöllistää opiskelijan valmiuksien, tarpeiden ja jaksamisen mukaan. Vastaavasti opiskelijan aikaisempi ammattitaito ja koulutustaso voidaan ottaa huomioon koulutusaikaa lyhentämällä. Ammatillisten erityisoppilaitosten tukipalvelut ovat laajemmat kuin yleisissä oppilaitoksissa, ja koulutuksessa pyritään yksilöllisiin ratkaisuihin. Tukipalveluja voivat käyttää oppilaitosten omien opiskelijoiden lisäksi myös yleisten oppilaitosten erityisopiskelijat. Oppilaitoksista saa tietoa erilaisista apuvälineistä, jotka mahdollistavat vammaisen opiskelun ja työn. Osassa erityisoppilaitoksista on huomioitu myös oppimisympäristön fyysinen esteettömyys ja erityinen tuki asumisen järjestelyissä.

Ammatillisiin erityisoppilaitoksiin ei haeta yhteishaun kautta, vaan niihin haetaan yleensä suoraan. Toisin kuin yleiset ammatilliset oppilaitokset, erityisoppilaitokset ottavat vastaan hakemuksia jatkuvasti. Päähaku keskittyy kuitenkin kevääseen, ja opinnot alkavat syksyllä. Joitakin opintolinjoja alkaa myös tammikuussa, ja niihin haetaan syksyllä. Hakemuksia ammatillisiin erityisoppilaitoksiin ottavat koulujen lisäksi vastaan kotikunnan sosiaalitoimisto ja Kelan paikallistoimisto.

2.3.5 Valmentava koulutus

CP-vammaisen nuoren on peruskoulun jälkeen mahdollista saada joko ammatilliseen koulutukseen tai itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta. Valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta annetaan erityisoppilaitoksissa ja joissakin tavallisissa ammatillisissa oppilaitoksissa. Koulutuksen järjestäjä päättää, kumpaan koulutusryhmään henkilö kuuluu. Päätös tehdään yksilökohtaisten asiantuntijaselvitysten perusteella sen jälkeen, kun on kuultu opiskelijaa, hänen huoltajiaan ja perheenjäseniään. Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen yksityiskohtaiset tavoitteet määräytyvät joustavasti opiskelijan voimavarojen ja elämäntilanteen mukaisesti.

Sekä ammatilliseen peruskoulutukseen että työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen tulee liittyä myös opiskelijan kuntoutusta, joka tukee muuta opetusta ja ohjausta. Opiskelijalle on laadittava moniammatillisena yhteistyönä yksilöllinen kuntoutumissuunnitelma. Tavoitteena on, että opiskelija selviytyy toiminnallisessa ja sosiaalisessa ympäristössään mahdollisimman itsenäisesti ja

löytää aktiivisia toimintatapoja opiskeluunsa ja muuhun elämäänsä.

Opetuksen ja ohjauksen laajuus ja sisältö tulee suunnitella yksilöllisesti, käytännöllisesti ja joustavasti opiskelijan nykytilanne ja kehittymismahdollisuudet huomioon ottaen siten, että jatko-opinnot tai työhön sijoittuminen ovat nuoren tilanteen kannalta tarkoituksenmukaisia. Koulutuksen aikana tulee suunnitella yhdessä opiskelijan kanssa tuki ja apuvälineet, joita opiskelija tarvitsee selviytyäkseen opiskelusta ja opintojen jälkeen työtehtävistä, mahdollisesta koulutuksesta ja itsenäisestä elämästä. Koulutuksen toteutuksen sekä työhön siirtymisen tulee perustua tiiviiseen yhteistyöhön opiskelijan, tämän lähiyhteisön, koulutuksen järjestäjien, sosiaaliviranomaisten ja työnantajien välillä.

Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa pyritään parantamaan ammatillisessa koulutuksessa tarvittavia perustietoja ja -taitoja sekä tutustutaan eri koulutusaloihin ja sopiviin ammatteihin. Valmentavan koulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle sellaisia valmiuksia, että hän kykenee koulutuksen jälkeen hakemaan ja osallistumaan ammatilliseen peruskoulutukseen tai hankkimaan ammatillisen uudelleen koulutuksen. Koulutukseen sisältyy olennaisena osana myös kuntoutusta ja itsenäiseen elämään harjaannuttamista ja ohjausta. Ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava koulutus voi kestää puolesta vuodesta vuoteen. Erityistapauksissa ja perustelluista syistä valmentavan koulutuksen kesto voi jollain henkilöllä olla kaksi vuotta.

Työhön tai itsenäiseen elämään valmentava koulutus on käytännönläheistä, ja se on tar-

koitettu vaikeasti vammaisille, jotka eivät voi vammaisuuden tai sairauden vuoksi siirtyä ammatilliseen perustutkintoon johtavaan koulutukseen. Koulutusta tarjotaan erityisoppilaitoksissa. Koulutuksen tavoitteena on lisätä opiskelijan mahdollisuuksia ja kykyjä mahdollisimman itsenäiseen ja rikkaaseen elämään. Lisäksi tavoitteena on, että opiskelija voi mahdollisuuksiensa mukaan joko työskennellä itsenäisesti tai tuetussa työyhteisössä. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan koulutuksen kesto yhdestä kolmeen vuoteen. Opiskelujen kesto määrittyy opiskelijan yksilöllisten tarpeiden mukaan.

2.4 Kansaneläkelaitoksen tuki CP-vammaiselle nuorelle

Kun nuori siirtyy peruskoulusta jatkokoulutukseen, Kansaneläkelaitos (Kela) tukee häntä taloudellisesti ja mahdollistaa kuntoutukselliset toimenpiteet. CP-vammaisen henkilö voi saada Kelalta taloudellista tukea opintoihinsa, joko päiväisen elämänsä helpottamiseen sekä fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen työ- ja toimintakykynsä parantamiseen tai säilyttämiseen.

2.4.1 Nuoren kuntoutusraha

Kela maksaa tehostettua kuntoutusta tarvitsevalle 16–19-vuotiaalle nuoren kuntoutusrahaa. Kuntoutusrahan saaminen edellyttää, että henkilön työkyky ja ansiomahdollisuudet tai mahdollisuudet valita ammatti tai työ ovat sairauden tai vamman vuoksi olennaisesti heikentyneet. Lisäksi henkilöllä tulee olla kotikunnassa laadittu henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (KHOPS). Alle

20-vuotiaan kuntoutusrahan hakemiseksi hakijan täytyy myös toimittaa Kelaan B-lääkärintoimitus. Rahan saaminen ei edellytä kuntoutuspäätöstä.

Nuoren kuntoutusrahaa maksetaan omavastuuajan jälkeen enintään sen kuukauden loppuun, jolloin nuori täyttää 20 vuotta. Kuntoutusrahaa voi saada kuitenkin myös tämän jälkeen, mikäli henkilöllä on edelleen meneillään kuntoutusjakso, esimerkiksi koulutus. Tällöin nuoren kuntoutusrahaa maksetaan kuntoutusjakson tai koulutuksen päättymiseen asti.

2.4.2 16 vuotta täyttäneen vammaistuki

CP-vammaisen henkilö voi hakea 16 vuotta täyttäneen vammaistukea jokapäiväisessä elämässä, työssä tai opiskelussa selviytymisen helpottamiseen. Tukea maksetaan sairaalle tai vammaiselle henkilölle, jonka toimintakyky on heikentynyt vähintään vuoden ajan. Toimintakyvyn heikentyminen tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään, selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä tai selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä. Lisäksi yleensä lääketieteellisin perustein arvioidaan sairauden tai vamman aiheuttamaa haittaa, avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnantarvetta ja erityiskustannuksia, mikä perusteella vammaistuki maksetaan verottomana tulona.

2.4.3 Vaikeavammaisten lääkinällinen kuntoutus

Kela järjestää alle 65-vuotiaille vaikeavammaisille lääkinällistä kuntoutusta laitoksessa tai avoterapiana ja korvaa kuntoutuksesta aiheutuneita kustannuksia. Kuntoutuksen tarkoituksena on, että vammaisen henkilö pystyisi vammastaan huolimatta työskentelemään tai selviytymään arkielämän toiminnoista. Lääkinällisen kuntoutuksen tavoitteena on siis työ- tai toimintakyvyn turvaaminen tai parantaminen. Vaikeavammaisille järjestetään myös kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseja.

2.4.4 Ammatillista kuntoutusta vajaakuntoiselle

Ammatillisen kuntoutuksen tarkoitus on parantaa henkilön työkykyä ja työelämässä jaksamista sekä auttaa henkilöä siirtymään työelämään vajaakuntoisuudesta huolimatta tai palaamaan työhön pitkän poissaolon jälkeen. Ammatillinen kuntoutus on siten tarkoitettu työssä käyvälle tai työelämään siirtyvälle henkilölle, jonka työkyky on jo heikentynyt tai uhkaa heikentyä lähivuosina.

Ammatillisen kuntoutuksen menetelminä käytetään ammatillista ja muuta koulutusta, ammatinvalinnanohjausta, kuntoutustukimusta sekä elinkeinotukea. Lisäksi menetelminä käytetään työ- ja koulutuskokeiluja, työhönvalmennusta, työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta, työvoimaneuvontaa ja työhönsijoitusta sekä työhön tai opiskeluun liittyviä apuvälineitä ja työolosuhteiden järjestelytukea.

Työeläkevakuuttajat ry:n julkaisussa Työeläkekuntoutuksen suuntaviivat 2010 viitataan tutkimuksiin, joiden mukaan ammatillinen kuntoutus on taloudellisesti kannattavaa, mikäli se siirtää eläköitymistä 1,5 vuodella.

Kela järjestää ammatillisena kuntoutuksena kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittäviä tutkimuksia, työ- ja koulutuskokeiluja, ammatillista koulutusta, ammatillisen koulutuksen vuoksi välttämätöntä yleissivistävää koulutusta, työhönvalmennusta, työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta (Tyk) sekä ammatillisia kuntoutuskursseja ja elinkeinotukea yrittäjätoimintaan.

Kela voi järjestää vaikeavammaiselle henkilölle teknisesti vaativia apuvälineitä sekä työhön että opiskeluun. Lisäksi Kela järjestää muuta opiskelun tai työn takia välttämätöntä kuntoutusta.

2.4.5 Harkinnanvarainen kuntoutus

Lakisääteisen ammatillisen ja vaikeavammaisen lääkinnällisen kuntoutuksen lisäksi Kela järjestää ja korvaa myös harkinnanvaraista kuntoutusta, jota se voi myöntää eduskunnan vuosittain vahvistaman rahamäärän puitteissa. Harkinnanvarainen kuntoutus voi olla CP-vammaiselle henkilölle esimerkiksi yksilöllisiä kuntoutusjaksoja, kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseja, ammatillisesti syvennettyä lääketieteellistä kuntoutusta (ASLAK-kurssit), psykoterapiaa, neuropsykologista kuntoutusta sekä työtä helpottavien apuvälineiden korvaamista.

Kelan kuntoutuksena järjestettäviä kursseja voidaan myöntää vaikeavammaisen lääkinnällisenä, ammatillisena tai harkinnanvaraisena kuntoutuksena. Kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskurssien tavoitteet eroavat hieman toisistaan. Kuntoutuskurssien tavoitteena on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen työ- ja toimintakyvyn parantaminen tai säilyttäminen. Kurssit ohjaavat myös omatoimiseen kunnon ylläpitämiseen. Sopeutumisvalmennuskursilla pyritään parantamaan vammaisen henkilön valmiuksia toimia omassa elinympäristössään mahdollisimman täysipainoisesti vammasta huolimatta.

2.4.6 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 16–64-vuotiaalle henkilölle, mikäli henkilön sairaus, vika tai vamma estää kohtuullisen toimeentulon turvaavan työnteon. Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä varten täytyy täytyä tietyt tulorajaa ja Suomessa asumisaikaa koskevat vaatimukset. (Tarkemmat tiedot saa Kelasta.) Asumisaikavaatimusta ei kuitenkaan edellytetä, jos henkilö on saanut 16 vuotta täyttäessään alle 16-vuotiaan vammaistukea.

Joidenkin CP-vammaisten henkilöiden kohdalla voi tulla kysymykseen poikkeussääntö, jonka mukaan sokealla tai liikuntakyvyttömällä hakijalla on oikeus kansaneläkelain mukaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen, vaikka hän pystyisi-kin työhön. 60 vuotta täyttäneen henkilön oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen arvioidaan hieman lievemmin perustein kuin nuorempana. Silloin painotetaan myös työkyvyttömyyden ammatillista luonnetta.

Ennen työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä henkilön täytyy yleensä saada sairauspäivärahaa (maksetaan enintään 300 arkipäivää). Kelan työkyvyttömyyseläke voi alkaa aikaisintaan seuraavan kuukauden alusta, kun sairauspäiväraha-kaus on tullut täyteen. Kaikilla henkilöillä ei kuitenkaan ole oikeutta sairauspäivärahaan, tai sitä ei jää maksettavaksi. Silloinkin kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke alkaa yleensä vasta päivärahakautta vastaavan ajan kuluttua.

63 vuotta täyttänyt voi saada Kelasta työkyvyttömyyseläkkeen työkyvyttömyyden alkamista seuraavan kuukauden alusta, jos hänelle on myönnetty aikaisemmin tai samasta ajankohdasta työeläkelakien mukainen vanhuuseläke. Työkyvyttömyyseläke voidaan jättää lepäämään yhdenjaksoisesti vähintään kolmeksi kuukaudeksi ja enintään kahdeksi vuodeksi. Jos työkyvyttömyyseläke on ollut lepäävänä, sen on oltava maksussa vähintään kolme kuu-

kautta ennen kuin sen voi jättää uudelleen lepäämään.

Jos lepäämään jätettyä työkyvyttömyyseläketä ei vaadita uudelleen maksettavaksi kahden vuoden kuluessa lepäämään jättämisestä, työkyvyttömyyseläke lakkautetaan sen lepäämään jättämisestä lukien.

Työkyvyttömyyseläkkeellä on mahdollista myös tienata hieman ansiotuloja. Jos eläkkeensaajan työansiot ovat enintään 600 euroa kuukaudessa, ne eivät vaikuta eläkkeen maksamiseen. Jos eläkkeensaaja ansaitsee enemmän kuin 600 euroa kuukaudessa, työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen keskeytetään ja eläke jätetään lepäämään joko eläkkeensaajan ilmoituksesta tai Kansaneläkelaitoksen aloitteesta. Eläkkeen maksaminen aloitetaan eläkkeensaajan ilmoituksesta uudelleen, kun hän lopettaa työnteen tai hänen työansionsa vähenevät alle säädetyn ansaintarajan.

3 Tiedon keräys projektissa

3.1 Kysely CP-vammaisille nuorille

Kysely lähetettiin elokuussa 2009 kaikille projektissa mukana oleville CP-vammaisille nuorille (n = 13). Kysymysrunko on esitetty liitteessä 1. Kyselyyn vastasi kuitenkin vain alle puolet projektilaisista (n = 6). Vastausprosentti jäi siis alhaiseksi (46,2 %). Vastaajat olivat 18–33-vuotiaita.

3.1.1 Tulokset

Suurin osa vastanneista (5) oli opiskellut kuluvana vuonna tai edellisen parin vuoden aikana. Vastaajien koulutuspolut peruskoulun jälkeen vaihtelivat laidasta laitaan. Kaksi nuorista oli käynyt peruskoulun jälkeen lisäopetusluokan, kaksi erilaisia valmentavia koulutuksia, yksi oli suorittanut lukio-opinnot ja yksi suoraan peruskoulun jälkeen ammatillisen tutkinnon. Kyselyhetkellä projektilaisista kolme opiskeli, yksi oli työkyvyttömyyseläkkeellä ja kaksi oli työharjoittelussa tai palkkatuetussa työssä.

Kyselyyn vastanneet CP-vammaiset nuoret olivat motivoituneita opiskelemaan vähintään ammatillisen tutkinnon (4). Yksikään vastaajista ei ilmoittanut, ettei halunnut enää opiskella.

Kaksi vastaajista ilmoitti haluavansa opiskella korkeakoulututkinnon.

Kyselyssä kartoitettiin muun muassa vastaajien kokemia pulmia koulunkäynnin ja opiskelujen aikana. Suurimmalla osalla vastaajista oli ollut melko paljon tai erittäin paljon pulmia laske- mista (5) ja kirjoittamista vaativissa tehtävissä (3), vieraiden kielen tehtävissä (3) sekä koulu- tovereiden kanssa pärjäämisessä (3). Vastaajista suurin osa (4) ei ollut saanut yläasteen aika- na säännöllisesti erityisopetusta.

Kaikilla vastaajilla oli ollut melko vähän tai ei lainkaan pulmia opetuksen seuraamisessa op- pitunneilla, opetukseen osallistumisessa, an- nettujen ohjeiden seuraamisessa, kouluteh- tävien valmiiksi saamisessa, opettajan kanssa toimeen tulemisessa ja opiskelumotivaation säilyttämisessä.

Kaikki vastaajat keskustelevat hyvinvointiinsa ja terveydentilaansa liittyvistä seikoista usein eli vähintään kuukausittain vanhempiensa ja fysioterapeuttiensa kanssa. Näiden lisäksi puo- let vastaajista (3) keskusteli näistä asioista ystä- viensä kanssa vähintään kuukausittain. Kaikki vastaajat kertoivat keskustelevansa hyvinvoin-

nistaan ja terveydestään lääkärin kanssa, mutta vain muutamia kertoja vuodessa tai vieläkin harvemmin.

Vastaajat toivat kyselyssä esille joitakin muutoksia, joita olivat fyysisessä tai psyykkisessä toimintakyvyssään huomanneet. Havainnot olivat pääosin myönteisiä. Paljon korostettiin sitä, että fyysisistä rajoitteista huolimatta on pystynyt tekemään kaikkea, kun vain osaa soveltaa asioita. Vastaajat pitivät fysioterapiaa eniten omaa toimintakykyänsä ylläpitävänä tai kohentavana toimenpiteenä. Suurin osa vastaajista (4) oli sitä mieltä, että saa riittävästi kuntoutusta tai hoitoa. Kun vastaajilta tiedusteltiin heidän käyttämistään apuvälineistä ja niiden riittävydestä, kukaan ei tuonut esille tarvitsevansa tai haluavansa lisää apuvälineitä hänellä jo olevien lisäksi. Suurin osa vastaajista koki saaneensa tarvitsemansa apuvälineet aika helposti ja nopeasti.

Kyselyssä tiedusteltiin myös, miten CP-vamma tai sen liittännäisoireet ovat vaikuttaneet elämän eri asioihin. Vastausten perusteella CP-vamman ja liittännäisoireiden koettiin vaikuttavan eniten työelämään sijoittumiseen sekä sosiaalisiin kontakteihin.

Kyselyyn vastaajista suurin osa oli kuluneen puolen vuoden aikana asioinut työ- ja elinkeinotoimistossa tai Kelassa. Asioiden selvittelyihin eri tahojen kanssa oltiin pääosin kohtalaisen tyytyväisiä, mutta Kelan kanssa asiointiin erityisen tyytymättömiä oli puolet vastaajista (3).

Vastaajat olivat vähintään kohtalaisen tyytyväisiä elämässään tällä hetkellä ihmissuhteisiin kotona sekä saamaansa kuntoutukseen. Eni-

ten tyytymättömyyttä koettiin asioissa, jotka liittyivät työhön ja ihmissuhteisiin kodin ulkopuolella. Eniten tukea vastaajat kertoivat tarvitsevansa tällä hetkellä ammatillisten suunnitelmien tekemisessä ja toteuttamisessa sekä töiden hakemisessa.

Omaan elämäntilanteeseensa ja tulevaisuuteen kyselyyn vastanneet CP-vammaiset nuoret suhtautuvat pääosin positiivisesti. Puolet vastaajista uskoi olevansa mukana työelämässä kahden vuoden kuluttua ja yksi uskoi tuolloin opiskelevansa.

3.2 Kysely CP-vammaisten nuorten ammatilliseen ohjaukseen osallistuville verkostoille

Kysely toteutettiin lokakuun 2009 – tammi-kuun 2010 aikana. Kysymysrunko on esitetty liitteessä 2. Kyselyyn vastasi 13 henkilöä, jotka olivat CP-vammaisten nuorten ammatillisten suunnitelmien tekoon osallistuvia ammattilaisia. Vastaajina oli ammatillisia erityisopettajia (n = 2), kuntoutusohjaajia (n = 2), kuntoutuspsykologeja (n = 2), erityisluokanopettajia (n = 2), ohjaavia opettajia ja muita ohjaajia (n = 3) sekä lehtoreita (n = 2).

3.2.1 Tulokset

Kyselyyn vastanneista työskenteli Etelä-Suomen läänin alueella 38,4 %, Länsi-Suomen läänissä 30,8 %, Itä-Suomen läänissä 23,1 % ja Oulun läänissä 7,7 %. Kyselyyn ei tullut vastauksia Lapin läänin alueelta.

Vastaajista suurin osa työskenteli ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa. Lisäksi vastaajat työskentelivät perus- ja lisäopetuksessa erityiskoulussa, työhön ja itsenäiseen elämään valmentavan ja kuntouttavan opetuksen piirissä, kansanopistossa ja Kelan työhönvalmennuspalvelussa.

Kyselyyn vastanneilla ammattilaisilla CP-vammaisten ohjattavien osuus kaikista heidän ohjauksessaan olevista oppilaista oli pääosin hyvin pieni (alle 5 %). Tämä tulos on samansuuntainen CP-vammaisuuden yleisten esiintyvyyksien kanssa (Pohjoismaissa 2/1000). Liikuntavammaisille tarkoitettu erityiskouluissa ja valmentavilla opintolinjoilla CP-vammaisia opiskelijoita on luonnollisesti enemmän (30–70% tai yli).

Suurin osa vastaajista (8) koki, että oma osaaminen CP-vammaisten nuorten ammatillisessa ohjauksessa on riittävää. Yli kolmannes (5) koki kuitenkin osaamisensa riittämättömäksi. Vastaajat toivoivat saavansa lisää tietoa, taitoa tai valmiuksia ohjata nuoria entistä paremmin ammatteihin, jotka ovat mahdollisimman realistisia myös työllistymisen kannalta. Tietoa toivottiin myös siitä, miten tiedostaa entistä paremmin erilaisten liitännäisöiden vaikutus kokonaistoimintakykyyn. Lisäksi tietoa kaivattiin yleisesti CP-vammaisuudesta sekä uusista apuvälineistä ja erityistukimuodoista, jotka liittyvät esimerkiksi työllistymiseen.

Vastaajien mukaan CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen keskeisimmät tavoitteet ovat nuorten itsetunnon vahvistaminen, jatkosuunnitelmien realistisuus, riittävän tie-

don jakaminen uuteen opiskelupaikkaan sekä elämänhallinnan taitojen ja arjen sujumisen tukeminen. Tärkeinä ammatillisen suunnittelun tavoitteina esille nousivat myös nuoren ja hänen vanhempiensa kuunteleminen, luottamus, avoimuus, tavoitteellisuus, rohkaisu ja motivointi eri alojen kokeiluun ammatinvalinnassa sekä rohkaisu erilaisiin vapaa-ajan aktiviteetteihin.

Ammatillisesta ohjauksesta vastaavien asiantuntijoiden keskeiset periaatteet olivat hyvin yhdensuuntaiset. Lähes jokainen vastaaja korosti yksilöllisyyttä, kannustavuutta, tasa-arvoisuutta ja pyrkimystä lisätä nuoren itsetuntemusta. Muita keskeisiä periaatteita olivat asiakkaan kunnioittaminen ja voimaannuttaminen sekä nuoren omien toiveiden realisointi.

CP-vammaisten nuorten ammatillisessa ohjauksessa käytetään monipuolisesti erilaisia materiaaleja ja työskentelytapoja. Vastausten perusteella käytetyimpiä olivat oppilaitosten esittelysivut Internetissä, työvoimahallinnon Internet-sivut, yksilölliset haastattelut ja keskustelut, ryhmäkeskustelut, vierailukäynnit oppilaitoksissa ja koulutuskokeilu- sekä työharjoittelujaksot. Vastaajat toivat esille myös seuraavia menetelmiä:

- Yhteistyö erilaisten projektien kanssa
- Erilaiset pelit, luentotyypinen koulutus
- Tarvittaessa psykologin tutkimukset kognitiivisen toimintakyvyn osalta
- Oppikirja Arkielämän ABC (Riitta Liisa Göös)
- Yksilötyöskentely (tiedon etsintä)
- Draamamenetelmät
- Asumiskokeilut.

Vastaajien työssä keskeisimpiä kehittämisalueita ovat työharjoittelupaikkojen ja työnantajien löytäminen, nuoren motivaation tukeminen, vaikeistakin asioista puhuminen, yhteistyön ja verkoston luominen sekä moniammatillisuuden kehittäminen. Vastaajat halusivat tietoa puhetta tukevista kommunikaatiomenetelmistä ja vaikeavammaisen opiskelijan tarvitsemista tietokoneohjelmista ja -laitteista, neuropsykologisesta kuntoutuksesta sekä koulutusta järjestävistä oppilaitoksista. Myös yksilöllisen opiskelun mahdollisuuksista, asumisesta ja avustajakysymyksestä toivottiin lisää tietoa.

Kaikki kyselyyn vastanneet tekevät yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa. Yhteistyötä tehdään pääasiassa erityisammattioppilaitosten ja toisen asteen oppilaitosten, työ- ja elinkeinotoimistojen, Kelan, vammaisjärjestöjen, erilaisten vammaisprojektien, kuntoutuslaitosten, terveydenhuollon ja asumisyksiköiden kanssa.

Kun vastaajilta kysyttiin, mitä yhteistyötahoja heidän mielestä tarvitaan, jotta CP-vammaisen nuoren tilanteesta saadaan riittävän kokonainen kuva, olivat vastaukset hyvin samankaltaisia kuin edellä esitetystä listasta. Lisäksi vastaajien mielestä tarvittaisiin yhteistyötä neuropsykologien ja CP-vammaisen henkilön aiempien oppilaitosten kanssa. Toivottiin myös yhteistyötä sellaisten tahojen kanssa, jotka osaisivat opastaa atk- ja kommunikaatioapuvälineiden käytössä.

Vastaajien mukaan yhteistyön keskeisimpiä kehittämisalueita ovat erityisesti aikaan, työnjakkoon ja ammattitaitoisten henkilöiden riittävyyteen liittyvät resurssit. Vastaajat toivoivat

enemmän aikaa yhteistyölle ja sen kehittämiseksi. Asumisyksiköiden resurssit koettiin riittämättömänä. Lisäksi olisi enemmän tarvetta Kelan rahoittamille koulutuskokeiluille kuin valmentavaan koulutukseen nykyisin myönnetään. Yleisesti vastaajat kokivat kuitenkin, että yhteistyö eri tahojen välillä sujuu hyvin.

Avaintekijä eri tahojen yhteistyössä ovat yhteispalaverit, yhteinen työnjako ja käsitemaailma, riittävä tiedonvälitys ja toisten asiantuntijuuden hyödyntäminen. Tärkeänä pidettiin myös CP-vammaisen nuoren oman tavoitteen huomioimista.

Kyselyn mukaan CP-vammaisten ammatillisessa suunnittelussa useimmin esille nousevia pulmia ja rajoituksia ovat liikkumisen ja motoristen toimintojen, hahmottamisen sekä tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet sekä psyykkiset pitkäaikaissairaudet. Sen sijaan vain harvoilla CP-vammaisilla on kuulovammaan, autismiin tai Aspergerin oireyhtymään liittyviä oppimisvaikeuksia.

Edellä mainitut seikat vaikuttavat vastaajien mielestä CP-vammaisen nuoren arjessa realistisen koulutuspolun ja jatkon suunnitteluun, liikkumiseen paikasta toiseen, apuvälineiden tarpeeseen, itsenäiseen elämään, työssäoppimisjakson järjestelyihin, HOJKSIN laadintaan (huomioitava esim. päivien pituus, tukiopetustarve), asumisen tuen ja arjen avustuksen tarpeeseen, koulutuspaikan valintaan (avustustarve, apuvälineet) ja sosiaalisiin tilanteisiin.

Vastaajista suurimman osan (9) mielestä CP-vammaisen nuoren ammatillisen ohjauksen

tarve on suurinta erityisesti yläkoulun aikana ja lisäopetusluokalla sekä valmentavien koulutusten aikana. Vastauksissa tuotiin kuitenkin esille, että CP-vammaisille ammatillinen ohjaus on tärkeää myös toisen asteen opintojen aikana ja silloin, kun he siirtyvät opinnoista työelämään. Lisäksi erityisesti niillä CP-vammaisilla henkilöillä, jotka ovat siirtyneet työkyvyttömyyseläkkeelle nuorena, ammatillisten asioiden suunnittelu voi nousta ajankohtaiseksi myöhemmässä elämänvaiheessa. Eräs vastaajista kuvasi noin 20–30-vuotiaiden CP-vammaisten pitävän yhä useammin eläkkeellä oloa epätydyttävänä, ja siksi heillä nousee tarve alkaa miettiä jotakin ammatillista polkua. Myös toimintakyvyn muutosten vuoksi ammatinvaihtoon tai uudelleen kouluttautumiseen liittyvät asiat voivat nousta esille missä tahansa elämänvaiheessa. CP-vammaisten henkilöiden tuen tarve ammatillisissa asioissa arvioitiin kaiken kaikkiaan olevan suurempaa ja kokonaisvaltaisempaa kuin vammattomilla nuorilla.

Vastaajat toivat esille monenlaisia pulmia, haasteita ja esteitä, joihin he törmäävät CP-vammaisen nuorten ammatillisessa ohjauksessa. Nuoreen liittyviä haasteita olivat epärealistiset käsitykset itsestä työntekijänä, opittu avuttomuus, vamman rajoitteiden hyväksyminen, alisuoriutuminen, liika yrittäminen, liian korkeat tavoitteet, huono itsetunto, fyysiset rajoitukset sekä hahmottamisen pulmat. Toimintaympäristöön liittyviä haasteita olivat taloudelliset seikat ja Kelan epäloogisuus. Suunnitelmat saattavat kariutua siihen, että opinnot eivät ole taloudellisesti mahdollisia esimerkiksi eläkkeen vuoksi. Kelan toimistot myöntävät eri paikkakunnilla nuoren kuntoutusrahaa ja tukia eri tavoin, ja valmentaville linjoille ei myönne-

tä koulutuskokeilua. Haasteita ovat myös fyysiset esteet, avustajakysymykset, sekä ennakkoluulot.

Kaikki kyselyyn vastanneet kertoivat ohjaavansa nuoria tutustumaan ammatillisten suunnitelmien tekovaiheessa sekä yleisten että erityisoppilaitosten koulutustarjontaan. Kaikki kyselyyn vastaajat tarkastelevat nuoren kanssa myös muita kuin tutkintoon johtavia koulutuksia sekä muita vaihtoehtoja. Valmentavat ja tutkintoon johtamattomat koulutukset sekä kuntoutukseen liittyvät asiat olivat yleisimpiä ammatillisen suunnittelun aikana esille nousseita asioita. Asumiseen liittyvien seikkojen tarkastelu ei noussut juuri esille.

Useat vastaajat arvioivat, että CP-vammaisille soveltuvia jatko-opintomahdollisuuksia on liian vähän. Nuorten ei yleensä ole mahdollista saada perustutkintoon johtavaa opiskelupaikkaa omasta kotikunnastaan. Näin tilanne koettiin erityisesti erityisoppilaitosten osalta. Mikäli yleinen ammattioppilaitos ei tule kyseeseen, on peruskoulun jälkeisiin jatko-opintoihin lähettävä usein satojen kilometrien päähän kotikunnasta. Vastaajat toivat myös esille, että yhteiskunta ei tue riittävästi CP-vammaisten sijoittumista peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen. Erityisen kriittisesti suhtauduttiin muun muassa siihen, että henkilökohtaisiin avustajiin ja kuljetuspalveluihin liittyvät lait toteutuvat epätasa-arvoisesti eri kunnissa. Koettiin, että peruskoulussa CP-vammaisille nuorille järjestyy työelämään tutustumisen jaksoja liian harvoin. CP-vammaisen nuoren, samoin kuin kaikkien nuorten, olisi tärkeää päästä tutustumaan oikeille työpaikoille ja saada siten tietoa työelämästä ja lisää näkemystä itselle

soveltuvasta ammattialasta. Erilaisten valmentavien koulutusten tarjontaa ja laatua pidettiin pääosin riittävänä.

Kelan toiminnassa nähtiin paljon puutteita, jotka eivät tue CP-vammaisten nuorten sijoittumista peruskoulun jälkeiseen jatkokoulutukseen tai työelämään. Erityisesti arvosteltiin Kelan tiukennettuja linjauksia koulutuskokeilujen myöntämisessä. Koulutuskokeilujen merkitystä ja tärkeyttä CP-vammaisten nuorten ammatillisessa suunnittelussa sekä peruskoulun että valmentavien koulutusten aikana korostettiin. Vastaajat pitivät tärkeänä myös, että työelämään sijoittumista tuettaisiin lisäämällä työvalmentajien käyttöä jatko-opintojen loppuvaiheessa. Lisäksi Kelan toivottiin tehostavan ja lisäävän yhteistyötä oppilaitosten kanssa, ja Kelan edustajia toivottiin mukaan esimerkiksi HOJKS-palavereihin. Useat vastaajista toivat esille, että CP-vammaiset nuoret eivät tiedä riittävästi taloudellisista tuista ja kuntoutusmahdollisuuksista, mikäli heidän ympäriltään puuttuvat riittävät sosiaaliset verkostot, jotka selvittelevät ja huolehtivat nuoren asioista yhdessä hänen kanssaan.

Kyselyyn vastanneiden mukaan CP-vammaisten nuorten koulutuspolku kulkee peruskoulun jälkeen useimmiten valmentavien koulutusten kautta tutkintoon johtavaan koulutukseen. Myös työkyvyttömyyseläkkeelle tai tuettuun työhön sijoittuminen on aika yleistä.

Työssäoppimista pidettiin tärkeänä osana ammatillista ohjausta niin peruskoulussa kuin muissakin opinnoissa. Työssäoppimisen etuja olivat vastaajien mielestä konkreettisen kuvan saaminen työelämästä, kokemuksen karttumi-

nen erilaisista ihmisistä ja ympäristöistä, näköalan laajentuminen ja itsetunnon kehittäminen palautteen avulla. Työssäoppimisen merkitystä korostettiin kaikissa vastauksissa, mutta sen toteutumisessa on usein vaikeuksia. Tet-jaksojen järjestäminen on hyvin vaikeaa esimerkiksi liikkumisen rajoitusten vuoksi. CP-vammaisia työssäoppijoita vastaanottavia työpaikkoja on myös vaikea löytää (asenteet tms.).

CP-vammaiset nuoret tarvitsevat vastaajien mukaan peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa tukea erityisesti elämänhallinnassa, itsenäistymisessä ja itsetunnossa. Lisäksi he tarvitsevat tukea uudellisessa elämäntilanteessa ja -muutoksessa. Vastaajien mukaan on myös erittäin tärkeää tukea nuoria niin sanotuissa opintososiaalisissa asioissa: liikkumisessa, apuvälineissä ja niiden käytön opettelussa (esim. tietotekniikassa), erilaisten lomakkeiden ja hakemusten täyttämässä ja yhteydenpidossa. Vastauksissa korostettiin myös koulutuskokeilujen ja muiden tutustumisjaksojen tärkeyttä. Lisäksi pidettiin erittäin tärkeänä, että tieto siirtyy riittävän hyvin uuteen opiskelupaikkaan tai muille nuoren verkostoon kuuluville tahoille. Saattaen vaihtaan -periaatteen merkitystä korostettiin.

”Reseptinä” CP-vammaisten nuorten ammatillisten suunnitelmien ohjauksen sekä CP-vammaisen nuoren ammatillisten suunnitelmien toteutumisen kuntoon saattamiseen vastaajat näkivät: yksilöllisten ohjausresurssien lisäämisen sekä jokaiselle CP-vammaiselle nuorelle nimetyn sosiaalityöntekijän/kuntoutusohjaajan /palveluohjaajan, jonka vastuulla olisi ammatillisen suunnittelun ohjaus. Lisäksi nähtiin, että Kelan tulisi olla mukana suunnittelus-

sa jo varhaisessa vaiheessa ja linjata toimintansa ja perusteensa yhtenäisiksi. Vastaajien mukaan tarvittaisiin myös tukea työllistymiseen ja neuropsykologisen kuntoutuksen nykyistä laajempaa käyttöä. Lähes kaikille CP-vammaisille nuorille olisi hyvä tehdä neuropsykologinen tutkimus opiskeluvalmiuksien ja tuen tarpeen arvioimiseksi, kun he siirtyvät peruskoulusta ammatillisen koulutukseen. Olisi myös tarpeen lisätä ammatillisesti suuntautuneita sopeutumisvalmennuskursseja nuorille, jotka etsivät ammatillista polkuaan ja tukea enemmän yhteiskunnan varoilla tuettuun työhön sijoittumista. Lisäksi tuotiin esille, että ammatillista erityisopetusta tulisi kehittää paikallisesti ja koulutusaloittain niin, että erilaisia koulutusvaihtoehtoja olisi runsaammin tarjolla. Vastaajat ehdottivat myös jonkinlaista keskitettyä tukipistettä CP-vammaisten ohjaamisesta vastaaville toimijoille.

3.3 Pohdintaa kyselyiden pohjalta

Kyselyiden tuloksia ei voi laajasti yleistää, sillä vastaajajoukko oli pieni ja valikoitunut (projektiin osallistuneet ja projektityöntekijän tavoittamat verkostojen henkilöt). Tulosten pohjalta voitaneen kuitenkin tehdä suuntaa-antavia päätelmiä CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen toimivuudesta ja nuorten kokemista pulmista sekä tuen määrästä ja laadusta siirtymävaiheessa peruskoulusta jatkokoulutukseen.

Kyselyiden perusteella voidaan todeta, että CP-vammaisten nuorten yksilöllisiä tuen tarpeita on jo peruskoulun aikana tarpeen kar-

toittaa tarkasti. Erityisesti nuoren omaa näkemystä hänen tarvitsemastaan lisätuesta on syytä selvittää perusteellisesti. Kyselyn perusteella voidaan havaita, että lääkinnällinen kuntoutus toimii ja toteutuu CP-vammaisten nuorten elämässä pääosin hyvin, mutta sen sijaan tukea ammatillisten suunnitelmien tekemiseen ja toteuttamiseen sekä töiden hakemiseen tarvittaisiin lisää. Nuorten vastauksissa nousi esiin peruskoulussa usein puutteelliseksi jäävä tuki.

Kyselyyn vastanneet nuoret uskoivat sijoittuvansa opiskelemaan ja työmarkkinoille. Vastausten perusteella voidaan päätellä, että CP-vammaiset nuoret ovat usein selvästi motivoituneita koulunkäyntiin. Kun peruskoulussa aletaan tehdä ammatillisia suunnitelmia, positiivista ja tavoitteellista asennoitumista ammatillisia asioita kohtaan on ennemminkin syytä tukea ja kannustaa kuin latistaa asenteellisilla tai pessimistisillä näkemyksillä.

Peruskoulussa on tärkeää kiinnittää huomiota CP-vammaisten nuorten opiskeluun liittyviin pulmiin. Erityisopetuksen tai muiden tehostettujen tukitoimenpiteiden tarve vaikuttaisi suurimmalla osalla nuorista olevan ilmeinen erityisesti matemaattisissa aineissa. Puolet kyselyyn vastanneista kertoi, että heillä on ollut peruskoulussa pulmia matemaattisten tehtävien lisäksi kirjoittamista vaativissa ja vieraiden kielten tehtävissä. Vastaajista suurin osa ei kuitenkaan ollut saanut peruskoulun yläasteen aikana säännöllisesti erityisopetusta. Erityisopetuksen kohdistamista CP-vammaisen nuoren mahdollisesti laaja-alaisiin oppimisen vaikeuksiin lienee syytä tehostaa ainakin joidenkin nuorten kohdalla. Erityisen suuri tarve lienee yleisopetukseen integroituneilla oppilailla.

Opiskeluun liittyvien pulmien lisäksi on tärkeää kiinnittää huomiota CP-vammaisen nuoren sosiaalisten valmiuksien ja suhteiden kehittymiseen. Puolet vastaajista toi esille koulutovereiden kanssa pärjäämiseen liittyviä pulmia. Samat pulmat näkyivät vastauksissa myös peruskoulun jälkeen ja koulun ulkopuolella, sillä vastaajat olivat elämässään tyytymättömiä ihmisuhteisiinsa kodin ulkopuolella.

Vastausten perusteella voidaan arvioida, että kaikenlaiselle CP-vammaisten ammatilliseen ohjaamiseen liittyvälle koulutukselle ja uusille tutkimustiedoille on suuri tarve. CP-vammaisten nuorten ja nuorten aikuisten kanssa ammatillisia suunnitelmia työstävät ohjaajat ja ammattilaiset tarvitsevat niin tietoa kuin erilaisia ohjauksen apuvälineitä.

Kyselyiden tulokset tukevat ajatusta siitä, että CP-vammaisten nuorten ammatillinen ohjaus tulee käsittää hyvin laajaksi kokonaisuudeksi, jossa tärkeitä huomioitavia seikkoja ja tavoitteita eivät ole vain koulutuspaikkojen tietojen antaminen tai alan valinnassa auttaminen vaan myös opintososiaalisten, elämäntilanteiden ja palveluiden viidakoissa tarvittavien valmiuksien tukeminen ja kehittäminen. Kyselyn mukaan CP-vammaisten ammatillisessa suunnittelussa useimmiten esille nousevia pulmia ja huomioitavia rajoituksia ovat liikkumisen ja motoristen toimintojen, hahmottamisen, tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet sekä psyykkiset pitkäaikaissairaudet. CP-vammaiset nuoret tarvitsevat myös näissä asioissa tukea ja ohjausta.

Asumiseen liittyvien seikkojen tarkastelu ei vastanneiden mukaan nouse CP-vammaisten

nuorten ammatillisen suunnittelun aikana juuri esille. Nuoret joutuvat usein kuitenkin heti peruskoulun jälkeen opiskelemaan lapsuuden asuinpaikkansa ulkopuolella, sillä esimerkiksi erityisammattioppilaitoksia tai valmentavia koulutuksia ei ole läheskään kaikilla Suomen paikkakunnilla. Siksi voisi olla perusteltua ottaa myös asumisasioihin liittyvät seikat tiiviimmin mukaan kokonaisvaltaiseen ammatillisten suunnitelmien ohjaukseen. Näin tuettaisiin myös nuoren itsenäistymisprosessia.

Sekä ammatillisesta ohjauksesta vastaavien henkilöiden että kyselyyn vastanneiden CP-vammaisten nuorten vastaukset Kansaneläkelaitoksen roolista ja toiminnasta olivat hyvin samansuuntaisia. Kansaneläkelaitoksen toiminnassa erityisesti päätösten perusteiden ja koulutuskokeiluiden sekä kuntoutusmahdollisuuksien tarjonnan osalta olisi siis varmasti CP-vammaisten osalta paljon kehitettävää.

Vastausten perusteella CP-vammaisten nuorten koulutuspolku kulkee usein peruskoulun jälkeen valmentavien koulutusten kautta tutkintoon johtavaan koulutukseen. Tarkempi arvio valmentavien koulutusten merkityksestä olisi varmasti tulevaisuudessa hedelmällistä. Onko valmentava koulutus niin sanottu totuttujen ammatillisen ohjauksen käytäntöjen mukainen välivaihe nuorten elämässä vai voitaisiinko muiden, ehkä jo peruskoulun aikana toteutettavien, riittävien ja yksilöllisten tukitoimien avulla mahdollistaa joillekin nuorille nopeampi ja suoraviivaisempi polku suoraan peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen? Esimerkiksi CP-vammaisten aikuisten kuntoutus ja hyvinvointi -projektin aikana pilotoidun ammatillisen ohjauksen mallin mukainen kuntou-

tustoiminta voisi olla yksi valinnainen reitti valmentavien koulutusten ohella. Jatkoselvittelyt tästä asiasta olisivat varmasti paikallaan.

Myös työkyvyttömyyseläkkeelle tai tuettuun työhön sijoittumista pidettiin vastauksissa aika yleisenä. Herää kysymys siitä, kuinka monen CP-vammaisen nuoren kohdalla työkyvyttömyyseläke muodostuu jo peruskoulun jälkeen niin sanotuksi pysyväksi ratkaisuksi ilman, että missään elämänvaiheessa ammatilliset asiat

nousevat uudestaan esille esimerkiksi CP-vammaisen nuoren omasta toiveesta. Tässä lienee kehittämisen tarvetta niin, että myös työkyvyttömyyseläkkeelle päätyneiden CP-vammaisten nuorten kanssa tehtäisiin ainakin alustavia, kouluttautumiseen liittyviä ammatillisia suunnitelmia tai selviteltäisiin yhdessä nuoren kanssa mahdollisuudet esimerkiksi palkkatuettuun työhön tai muuhun tuettuun työtoimintaan työkyvyttömyyseläkkeellä.

4 CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen malli

4.1 Tavoitteet

Projektissa on kokeiltu uudenlaista CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallia. Mallin tavoitteena oli tukea nuorta riittävän varhaisessa vaiheessa perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen siirtymisessä ja opinnoissa selviytymisessä. Mikäli todettiin, ettei CP-vammaisella nuorella ole realistisia mahdollisuuksia kouluttautua ja siirtyä työelämään, hänelle pyrittiin löytämään jokin muu suunnitelma. Nuorten tukemisen lisäksi projektin tärkeänä tavoitteena oli tukea nuoren kanssa ammatillista ohjaustyötä tekeviä henkilöitä ja tarjota heille tietoa nuoren toimintakyvystä sekä tuottaa lisää työkaluja heidän työhönsä.

Mallissa pyrittiin yksilöllisesti räätälöidyillä ratkaisuihin selkiyttämään nuoren koulutus- ja tulevaisuussuunnitelmia sekä lisäämään oman toimintakyvyn tuntemusta. Malli perustui eri toimijoiden moniammatilliseen yhteistyöhön. Keskeisiä toimijoita olivat CP-vammaiset nuoret ja heidän vanhempansa, Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työklonikan moniammatillinen työryhmä (lääkäri, sosiaalityöntekijä, ammatillisen kuntoutuksen ohjaaja ja psykologi) sekä perusopetuksen, sosiaali- ja terveystoi-

men, eri oppilaitosten ja työvoimahallinnon työntekijät. Malli perustui varhaiseen CP-vammaisen toimintakyvyn arviointiin työelämänekökulmasta sekä siirtymävaiheen katkeamattomaan tukeen ja palveluketjuun. Sen tarkoituksena oli luoda ammatillisissa suunnitelmissa tukeva verkosto niille nuorille, joilla on hankaluuksia peruskoulun jälkeisten jatkosuunnitelmien teossa tai jotka ovat vaarassa jäädä jatkokoulutuksen tai palvelujen ulkopuolelle.

4.2 Toteuttaminen

Projektiin haettiin pääasiassa 15–25-vuotiaita CP-vammaisia nuoria, mutta ikärajoista joustettiin. Aluksi asiakkaita haettiin lehti-ilmoituksilla (CP-lehti, Suur-Jyväskylän lehti) ja Internetin kautta (hakuilmoituksia nuorten keskustelupalstalla ja Invalidiliiton Internet-sivuilla). Projektin kuluessa nuorten rekrytointia muutettiin niin, että nuoria haettiin pääasiallisesta verkostojen kautta ja erityisesti oppilaitoksista. Oppilaitosten opettajat ja ohjaajat olivat olennaisessa roolissa, kun projektiin valittiin soveltuvia ja mallin tarjoaman lisätuen tarpeessa olevia CP-vammaisia nuoria.

Jokaiselta projektiin hakevalta nuorelta kartoitettiin joitakin esitietoja (Liite 5). Lisäksi projektityöntekijä (omaohjaaja) oli, mikäli nuorelta saatiin lupa, yhteydessä nuorta sillä hetkellä opettavaan tai ohjaavaan henkilöön ja keskusteli nuoren soveltuvuudesta projektiin sekä hänen tilanteestaan yleisesti. Näin toimittiin niissä tapauksissa, joissa aloite nuoren liittymisestä projektiin ei ollut tullut oppilaitoksesta tai ohjaavalta taholta. Alaikäisten nuorten vanhempiin oltiin tarvittaessa yhteydessä ennen kuin nuori tuli projektiin mukaan. Lisäksi nuoren luvalla tilattiin tarpeen mukaan häntä koskevat aiemmat lääketieteelliset tai muut asiakirjat moniammatillisen työryhmän käyttöön.

Toimintamallissa toteutettiin aluksi jokaiselle projektissa mukana olevalle nuorelle kolmen päivän pituinen yksilöllinen tutkimusjakso, jonka aikana kartoitettiin toimintakyvyn rajoitteita ja mahdollisuuksia. Tutkimusjaksoon kuului lääkärin, sosiaalityöntekijän ja psykologin tutkimukset (jokainen noin 45 min) sekä projektityöntekijän eli omaohjaajan haastattelu ja ohjaavia keskusteluita tarpeen mukaan. Tutkimusjakso toteutettiin Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työkllinikalla.

Lääkärin tutkimuksessa kartoitettiin nuoren fyysisen työ- ja toimintakyvyn rajoitteet, sairaudet ja olemassa olevat lääkitykset. Sosiaalityöntekijän tutkimus sisälsi nuoren sosiaalisen ja taloudellisen tilanteen kartoituksen. Psykologin tutkimuksessa kartoitettiin nuoren psyykkistä työ- ja toimintakykyä sekä motivaatiota ammatillisten suunnitelmien tekoon sekä nuoren kiinnostuksen kohteita ja elämänsuunnitelmia. Omaohjaajan haastattelussa syvennettiin

nuoren esitietolomakkeessa (liite 5) esille tuomia asioita sekä kartoitettiin nuoren opiskeluvaihtoehtoja, motivaatiota, opiskelusuunnitelmia ja -haaveita, sosiaalista verkostoa sekä nuoren vahvuuksia ja kehittämiskohteita. Lisäksi kartoitettiin, millaista tukea nuori tarvitsee ammatilliseen suunnitteluun ja minkä verran.

Yksilöllisten tutkimusten ja kartoitusten lisäksi ammatillisen kuntoutuksen ohjaaja kartoitti nuoren työ- ja toimintakykyä erilaisilla käytännön tehtävillä (esim. atk-työskentely, askartelu, ompelutyöt). Tehtävien avulla saatiin arvokasta tietoa esimerkiksi nuoren keskittymiskyvystä, ohjeiden ymmärtämisestä, hahmottamiskyvystä, kyvystä itsenäiseen työskentelyyn, avustajan tarpeesta, fyysisen toimintakyvyn rajoitteista, persoonallisuuden piirteistä, toimintatavoista, toiminnanohjauksesta ja muistista.

Kolmen päivän tutkimusjakson tulosten ja havaintojen pohjalta nuoren ammatilliseen ohjaukseen osallistuville opettajille tai ohjaajille (tai muulle nuoren sosiaaliselle verkostolle) tarjottiin tarkkaa, ajantasaista ja yksilöllistä tietoa nuoren toimintakyvyn rajoitteista sekä mahdollisuuksista ja hänen alustavista suunnitelmistaan sekä siitä, kuinka ne olisi hyvä huomioida nuoren ohjaamisen eri vaiheissa ja ammatillisessa suunnitelmassa. Näin pyrittiin siihen, että CP-vammaisen nuori saa laaja-alaista ja juuri hänen tarpeensa, rajoitteensa ja mahdollisuutensa huomioivaa ohjausta peruskoulun (tai valmentavan koulutuksen) ja ammatillisen koulutuksen välisessä siirtymävaiheessa. Pyrittiin myös siihen, että CP-vammaisen nuoren ammatillinen polku ei lähtisi niin sanottuun vikasuuntaan heti peruskoulun jälkeen.

Tämän jälkeen yhdessä CP-vammaisen nuoren kanssa kerättiin hänen ympärilleen sellaista sosiaalista verkostoa, joka auttaisi alkuvaiheessa tehtyjen ammatillisten sekä myös muiden elämän osa-alueiden suunnitelmien toteuttamisessa. Tällainen sosiaalinen verkosto usealla projektin nuorella ehkä jo alkuvaiheessa olikin, mutta tässä mallissa pyrittiin tekemään sosiaalista verkostoa nuorelle mahdollisimman näkyväksi ja toisaalta myös nuorta näkyvämmäksi omalle verkostolleen.

CP-vammaisten nuorten tiivis tukeminen edellytti pitkäjänteistä ja sujuvaa yhteistyötä sekä nuoren että hänen sosiaalisen verkostonsa kanssa. Sosiaalisen verkoston aktiivisuus ja säännöllinen yhteydenpito projektin kanssa olivat toimintamallissa erittäin tärkeitä. Verkostotyöskentely toteutui pääasiassa sähköpostin ja puhelimen välityksellä, mutta nuorten tarpeiden mukaan järjestettiin myös verkostotapaamisia. Nuorelle tehtyjen yksilöllisten tutkimusten tulokset toimivat siis pohjana yhteistyölle projektityöntekijän ja nuoren sosiaalisen verkoston välillä. Varsinainen ammatillisten suunnitelmien ohjaus tapahtui nuoren oppilaitoksessa (tai muussa ohjausta antavassa paikassa), mutta lisäksi nuoren oli mahdollista saada tukea ja lisäselvittelyä projektin kautta.

Toimintamallin mukaisesti yksilöllisissä tutkimuksissa kerätty tieto siirrettiin niin CP-vammaisen nuoren nykyisessä oppilaitoksessa ohjauksesta vastaaville henkilöille kuin nuoren peruskoulun (tai ammatilliseen koulutukseen valmentavan koulutuksen) jälkeiseen jatkokoulutuspaikkaan tai mahdollisesti muulle nuoren sosiaaliseen verkostoon kuuluvalla taholla. Mahdollisuuksien mukaan pyrittiin jär-

jestämään verkostoyhteistyöpalaveri nuoren oppilaitoksessa ennen hänen siirtymistään jatko-opintoihin.

Toimintamallissa käytettyjä tuen muotoja olivat muun muassa työkokeilut (joko kuntoutus- ja työklินิกalla tai ulkopuolisessa työpaikassa) sekä projektipäivät, jotka järjestettiin keväisin ja syksyisin Invalidiliiton Jyväskylän kuntoutus- ja työklินิกalla. Projektipäivien tarkoitus oli pääasiassa tarjota CP-vammaiselle nuorelle vertais-tukea sekä tietoa ja ohjausta ammatin ja koulutusalan valintaan. Esimerkki projektipäivien ohjelmasta on kuvattu liitteessä 5.

Ammatillisen suunnittelun mallissa tärkeässä osassa olivat alkuvaiheen kolmepäiväiset tutkimukset ja kartoitukset, mutta yhtä tärkeällä, jos ei jopa tärkeämmällä sijalla, olivat CP-vammaisen nuoren ja hänen ohjaajien tai opettajien yksilöllinen ja pitkäkestoinen tukeminen sekä tiedon ja avun tarjoaminen. Omaohjaaja oli siis ikään kuin pitkäaikainen, osittain äänettöm, rinnalla kulkija CP-vammaisen nuoren koko ammatillisen suunnittelun prosessin ajan. Nuoren oli mahdollista tukeutua omaohjaajaan ammatilliseen suunnitteluun, elämänhallintaan, kuntoutukseen ja elämäntapahtumiin liittyvissä asioissa. Tarkoituksena oli madaltaa nuoren kynnystä hakea apua, tukea ja vastauksia epäselvissä kysymyksissä ja tilanteissa sekä taata turvallinen tunne siitä, että eräänlaista palveluohjausta oli saatavissa tutulta henkilöltä pitkäaikaisesti.

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projektin ensimmäisessä osaprojektissa pilotoitu ammatillisen ohjauksen malli on esitetty kuviona liitteessä 3.

5 CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallin tavoitteiden toteutuminen – mallin käyttökelpoisuuden ja tarpeen arviointia

5.1 Tavoitteiden toteutuminen

CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallin tavoitteena oli nuorten tukeminen riittävän varhaisessa vaiheessa perusopetuksen jälkeiseen koulutukseen siirtymisessä sekä opinnoissa selviytymisessä. Mikäli todettiin, ettei CP-vammaisella nuorella ole realistisia mahdollisuuksia kouluttautumiseen ja työelämään siirtymiseen, pyrittiin hänelle löytämään jokin muu suunnitelma. Mallissa pyrittiin siis yksilöllisesti räätälöidyillä ratkaisuilla selkiyttämään nuoren koulutus- ja tulevaisuuden suunnitelmia ja lisäämään oman toimintakyvyn tuntemusta.

Kun projektiin osallistuneiden nuorten lopputilannetta verrattiin heidän lähtötilanteeseensa, voidaan katsoa asetettujen tavoitteiden toteutuneen hyvin. Projektissa mukana olleista nuorista ammatillisiin tai muihin opintoihin (valmentava koulutus) projektin aikana sijoittui kuusi henkilöä (~46 %). Työhön, työharjoitteluun tai palkkatuettuun työhön sijoittui kolme henkilöä (~23 %). Työkyvyttömyyseläkkeellä tai sairauslomalla oli kaksi henkilöä (~15 %).

Kahden (~15 %) projektissa aloittaneen henkilön tilanteesta ei ollut tietoa projektin päätösvaiheessa. Näiden tulosten mukaan siis yli puolet (~69 %) mukana olleista CP-vammaisista henkilöistä oli projektin loppuessa joko opiskelemassa, töissä, työharjoittelussa tai tuetussa työssä.

Nuorten tukemisen lisäksi projektin tavoitteena oli tukea CP-vammaisen nuoren kanssa ammatillista ohjaustyötä tekeviä henkilöitä ja tarjota heille tietoa nuoren toimintakyvystä sekä tuottaa lisää työkaluja heidän työhönsä. Myös nämä tavoitteet saavutettiin hyvin. Tavoitteiden saavuttamista pystyttiin arvioimaan lähinnä verkostoilta saadun palautteen perusteella.

Projektissa tehtiin CP-vammaisille suunnattu ammatillisen suunnittelun opas, joka varmasti jatkossa toimii yhtenä hyödyllisenä työkaluna CP-vammaisten henkilöiden ammatillisessa ohjauksessa oppilaitoksissa, työ- ja elinkeinotoimistoissa (ammatinvalinnanohjaus), kuntoutusohjauksessa sekä ammatillista kuntoutusta tekevissä kuntoutuslaitoksissa.

5.2 Mallin käyttökelpoisuuden ja tarpeen arviointia

CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projektissa vuosina 2007–2010 pilotoidun ammatillisen ohjauksen mallin perusteella on noussut esille, että CP-vammaisten nuorten peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa jäävät liian vähälle huomiolle tai jopa täysin puuttumaan ennen kaikkea

- CP-vammaisuuden ja siihen liittyvien liitännäisoireiden yksilöllisyyden huomioiminen
- nuoren kaikkiin elämäntilanteisiin kohdistuvan tuen tarpeen kartoittaminen
- pitkäaikaisen ja laajan tuen tarjoaminen
- työelämäkokemuksen riittävä mukaan ottaminen jo ammatillisten suunnitelmien tekovaiheessa.

Nämä asiat jäävät helposti puutteellisiksi etenkin niiden nuorten kohdalla, jotka hakeutuvat peruskoulun jälkeen muualla kuin valmentavaan koulutukseen, jossa yksilölliseen, perusteelliseen ja pitkäkestoiseen tukeen on hyvät mahdollisuudet. CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallin mukaisen palvelun avulla nämä edellä mainitut seikat pystyttäisiin mahdollisesti korjaamaan ja parantamaan CP-vammaisten nuorten saamaa tuen laatua tärkeässä peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä elämäntilanteessa.

Ammatillisten asioiden lisäksi CP-vammaisen nuoren elämässä ajankohtaisia ovat muun muassa nuoruusiän haasteet ja kehitystehtävät, ammatillisten suunnitelmien tekeminen,

jonka taustalla on vahvasti työ- ja toimintakyvyn arviointi, itsenäistyminen sekä palvelujärjestelmässä toimimiseen liittyvät haasteet ja pulmat etenkin kuntoutuksen saamisen ja sinne hakeutumisen osalta. Näiden seikkojen vuoksi nuoren ohjaus peruskoulun ja jatkokoulutuksen (tai muiden elämänsuunnitelmien) välisessä siirtymävaiheessa on haasteellista. Siinä tulisi ottaa laajasti huomioon elämän eri osa-alueet.

Mutta kuka tai mikä on se taho nykyisessä järjestelmässä, joka voisi ohjata CP-vammaista nuorta näin vaativassa elämäntilanteessa? Kukaan yksittäinen nykyisissä järjestelmissä toimiva taho ei varmaankaan tähän pysty olemassa olevilla resursseilla ja käytännöllä. Tarvitaankin siis moniammatillisen palvelu- ja kuntoutusjärjestelmän sekä koulusektorin eri toimijoiden tiivistä ja läpinäkyvää yhteistyötä. CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallin kaltaisella palvelulla olisi varmasti suuri tarve useiden CP-vammaisten nuorten ja aikuistenkin kohdalla. Esimerkiksi Kelan rahoittamana ammatillisen kuntoutuksen palveluna tästä pääsisi hyötymään mahdollisimman moni CP-vammaisen. Siten lisättäisiin ja parannettaisiin nuorten mahdollisuuksia sijoittua koulutukseen ja työelämään.

CP-vammaiset nuoret hyötyisivät ammatillisesta kuntoutuksesta, joka toteutettaisiin riittävän varhaisessa vaiheessa, mahdollisesti jo peruskoulun viimeisellä luokalla. Kuitenkaan Kelan nykyisten säädösten mukaan ammatillista kuntoutusta ei myönnetä alle 16-vuotiaalle. Pilotoidun ammatillisen ohjauksen mallin tulosten perusteella voidaan huomata, että tämän kaltaiselle palvelulle olisi kuitenkin tarvetta jo alle

16-vuotiailla CP-vammaisilla nuorilla. Ammatillisena kuntoutuksena toteutettavan ammatillisen ohjauksen ja selvittelyiden avulla sekä rahoittaja (Kela) että nuori itse ja mahdollisesti myös hänen sosiaalinen verkostonsa voisivat varmistua ammatillisten suunnitelmien realiteetista. Siten rahoittajakin voisi luottavien mielin tukea useamman CP-vammaisen nuoren ammatillista koulutusta. Kattavat ja riittävän monipuoliset selvittelyt olisivat tarpeen

myös nuorille CP-vammaisille tehtävien työkyvyttömyyseläkepäästösten tueksi ja perusteluiksi. Vammaisfoorumi on todennut kannanotossaan, että työ- ja elinkeinohallinnon pitäisi kehittää yhteistyötä sellaisessa tilanteessa, jossa ammatillisen koulutuksen on ammatillisena kuntoutuksena kustantanut Kela tai työeläkelaitos. Olisi luotava ”saattaen vaihtamisen järjestelmä”, joka aikaistaisi mahdollisia tarvittavia tukitoimia ja edistäisi työllistymistä.

6 Pohdinta ja johtopäätökset

6.1 Ammatillinen ohjaus

Projektin aikana kerätyn kokemustiedon ja kyselyjen perusteella näyttäisi siltä, että moni erityisesti yleisissä oppilaitoksissa peruskoulua suorittava lievemmin CP-vammaisen nuori joutuu tekemään opiskeluaan ja -paikkaan liittyvät valinnat puutteellisen tuen ja ohjauksen perusteella. Nuoren työ- ja toimintakykyä ei kartoiteta riittävästi ammatillisten suunnitelmien tueksi tai tieto työ- ja toimintakyvyn kartoitusten tuloksista ei siirry nuoren varsinaisesta ammatillisesta ohjauksesta vastaavalle taholle. Projektin aikaisten kokemusten mukaan joskus käy jopa niin, että CP-vammaisen nuori tai hänen vanhempansa eivät saa realistista tietoa nuoren työ- ja toimintakyvystä, joten koulutusvalinnat saatetaan tehdä epärealistisista lähtökohdista käsin.

CP-projektissa kootun kokemustiedon mukaan CP-vammaisten nuorten opinto-ohjaus yleisissä peruskouluissa ei huomioi läheskään aina riittävän kattavasti nuoren toimintakyvyn mahdollisuuksia ja rajoituksia. Osittain kyse on varmasti resursseista, mutta ongelmana ovat myös opinto-ohjaukseen osallistuvien henkilöiden puutteelliset tiedot CP-vammaisuudesta. Peruskoulun opinto-ohjauksessa luotetaan

paljon nuorten omatoimisuuteen ja siihen, että kevyen ohjauksen perusteella he pystyvät hankkimaan tietoa kiinnostavista koulutus- ja ammattivaihtoehtoista. Usean CP-vammaisen nuoren kohdalla tiedonhankkimistaidot sekä oman toiminnan ohjaus voivat olla liitännäis- oireiden vuoksi heikompia kuin muiden ikätovereiden. Siksikin nuoren tietopohja eri vaihtoehtoista voi jäädä hataraksi.

Valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa CP-vammaisen nuoren yksilölliset tarpeet pystytään ottamaan paremmin huomioon ja nuori saa tuettua ja ohjattua lisäaikaa ammatillisille suunnitelmilleen. Kokemuksen mukaan ei kuitenkaan ole hyvä, jos nuori sijoittuu valmentavaan koulutukseen ainoastaan mieltäkkeeseen, mikä hänestä tulee isona. Valmentavaan ja kuntouttavaan koulutukseen sisältyy olennaisena osana myös kuntoutusta ja itsenäiseen elämäään harjaannuttamista ja ohjausta. Mikäli nuorella ei näissä asioissa ole hankaluutta tai tuen tarvetta, voi hän helposti turhautua ja pahimmassa tapauksessa kokea koulunkäynnin hänelle tarpeettomaksi.

CP-vamman ja siihen mahdollisesti liittyvien erilaisten liitännäis- oireiden vuoksi nuoren voi olla hyvinkin vaikea kohdistaa energiaansa sa-

manaikaisesti itsenäistymiseen, kuntoutuksen järjestelyihin, oman terveyden ja toimintakyvyn ylläpitämiseen sekä ammatillisten suunnitelmien työstämiseen. Sen vuoksi juuri nuoruudessa, jolloin palveluiden ja seurannan osalta turvallisena ja tuettuna jatkunut elämä kokee suuria mullistuksia, olisi syytä käyttää nykyistä enemmän resursseja nuoren tuen tarpeiden sekä toimintakyvyn ja sen edistämisen selvittämiseen. Näiden ohessa olisi mahdollista seurata myös CP-vammaisen nuoren ammatillisten suunnitelmien edistymistä ja toteutumista.

Kokemusten mukaan CP-vammaiset joutuvat valitettavan usein tilanteeseen, jossa koulutaudutaan vain koulutuksen vuoksi, eli nuori siirtyy peruskoulusta ehkä valmentavan koulutuksen tai lisäopetusluokan kautta ammatikoulutukseen. Usein jo koulutusten aikana huomataan, että CP-vammasta ja mahdollisista liitännäisoireista johtuvien toimintakyvyn rajoitusten vuoksi nuorella voi olla suuriakin vaikeuksia selviytyä itse opiskelusta, ja aivan erityisesti ammatillisiin opintoihin liittyvistä työharjoittelusta. Kuitenkaan missään vaiheessa ei ehdoteta alan vaihtoa tai lähdetä miettimään uusia ammatillisia suunnitelmia. Nuorta pyritään tukemaan opiskeluissa, ja mahdollisesti monin eri mukautuksin saadaan hänet suorittamaan tutkinto loppuun.

Ammatilliseen koulutukseen valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ei tulisi käyttää vain peruskoulun opinto-ohjauksen jatkeena, vaan jo peruskoulussa tulisi tarkkaan selvittää, mihin asioihin CP-vammaisen nuori oikeastaan tarvitsee tukea ja löytyisikö hänen verkostostaan joku muu taho tukemaan ja ohjaamaan häntä ammatillisissa suunnitelmissa. Esimerkiksi

projektissa kokeillun mallin mukaista yksilöllistä ammatillisen suunnittelun ohjausta ja tukemista voisi hyödyntää osalle niistä CP-vammaisista nuorista, joilla ammatilliset suunnitelmat peruskoulun päättövaiheessa ovat vielä selkiytymättömät, mutta joilla ei kuitenkaan ole välttämättä tarvetta valmentavalle ja kuntouttavalle opetusvuodelle.

Ammatillisen erityisopetuksen lähtökohdat ovat samat kuin muussakin tutkintotavoitteisessa koulutuksessa. Tavoitteena on muun muassa ammatillisen perustutkinnon suorittaminen, työelämään sijoittuminen sekä kehittyminen hyväksi ja tasapainoiseksi ihmiseksi. Mikäli CP-vammaisen opiskelija ei tarvittavien tukitoimienkaan avulla saavuta opiskelulle asetettuja tavoitteita, voidaan tavoitetasoa laskea (ns. mukauttaminen). Ammatillisen toisen asteen mukautettu todistus annetaan sellaiselle opiskelijalle, joka on suorittanut kaikki tutkinnon opinnot mutta ei ole saavuttanut tavoitteita olennaisilta osin. Mukautetun tutkinnon suorittaneen valmiudet työskennellä omaa koulutustaan vastaavissa työtehtävissä ovat kuitenkin hieman kysymysmerkki, sillä työelämässä yleensä edellytetään kaikkia ammatilliseen tutkintoon sisältyvien tietojen ja taitojen hallintaa. CP-projektin aikaisten kokemusten perusteella vaikuttaisi siltä, että mukautetun tutkinnon jälkeen nuori tarvitsee enemmän tukea työllistymiseen ja jatkosuunnitelmiin liittyvissä asioissa kuin opintonsa ilman mukautuksia selvittänyt nuori. Mukautetusti ammatilliset opintonsa suorittanut nuori voi olla muun muassa omatoimisuuden, itsetunnon ja itseluottamuksen suhteen eri lähtötilanteessa kuin CP-vammaisen nuori, jolla ammatillisissa opinnoissa ei juuri ole ollut merkittäviä hankaluuk-

sia. Eroa voi olla myös motivaatiossa yrittää uusia asioita.

Lievästi CP-vammaisten ja vaikeavammaisten väliin mahtuu suuri joukko CP-vammaisia, joiden toimintakyky ja sen mahdolliset rajoitteet ja pulmat eivät ehkä tule esille vielä peruskoulutuksen aikana ja saattavat olla hieman epäselviä. Näille henkilöille jatkokoulutuksen ja oman ammatillisen suunnan valitseminen voi kuitenkin osoittautua yllättävänkin haasteelliseksi, sillä toimintakyvyn rajoitukset ja pulmat voivat tulla esille vasta, kun tehdään ammatillisia suunnitelmia ja ammatinvalintaa. Onkin tarpeen tarkkaan miettiä, minkälaista tukea ja erityistarpeita nämä nuoret tarvitsevat tulevassa jatko-opiskelupaikassaan, jossa opiskeluun liittyvät haasteet saattavat olla aivan eri tasoa kuin peruskoulussa. Myös ammatinvalintaan liittyvät kysymykset on syytä ottaa erityisen tarkastelun alle ja nuoren ammatillisten suunnitelmien teossa muistaa aina pitää mukana työelämänäkökulma. Kenellekään henkilölle, olipa hän vammaisen tai vammaaton, ei ole mielekäästä opiskella vain opiskelun vuoksi ammattiin, jota ei kuitenkaan pysty työkseen tekemään.

6.2 Ammatillinen kuntoutus

Kun puhutaan kuntoutuksesta, usein ymmärretään sen tarkoittavan lähinnä lääkinnällistä eli fyysistä kuntoutusta. CP-vammaisilta aikuisilta kerätyn tarinatiedon mukaan Suomessa CP-vammaisten lääkinnällinen kuntoutus toimii vähintäänkin kohtalaisen hyvin lapsuudessa ja nuoruudessa sekä ainakin osittain etenkin

vaikeavammaisilla myös aikuisuudessa. Lääkinnällisen kuntoutuksen pääpaino vaikuttaisi olevan kuitenkin edelleen lapsuudessa. Aikuisiällä lääkinnällisen kuntoutuksen saannista joutuu enemmän tai vähemmän taistelemaan. Peruskoulun jälkeen (noin 16–18 vuoden iässä) CP-vammaisten nuorten kuntoutus siirtyy yleensä keskussairaalan lastenneurologian osaston säännöllisestä terveydentilan seurannasta ja kuntoutuksen ohjauksesta kunnan perusterveydenhuoltoon. Tämä merkitsee usein sitä, että terveydentilan ja toimintakyvyn säännöllistä seurantaa ei ole tarjolla ja kuntoutukseen hakeutuminen on omaehtoista. Kuntoutukseen voidaan usein hakeutua vasta siinä vaiheessa, kun toimintakyvyssä ja kunnossa on tapahtunut jo selkeää heikentymistä. Tällöin ennalta ehkäisevä näkökulmaa ei huomioida kovin hyvin, vaan kuntoutuksella pyritään vain hidastamaan toimintakyvyssä tapahtuneita negatiivisia muutoksia.

CP-vammaisten aikuisten kuntoutus ja hyvinvointi elämänkaarella -projektin kokemusten perusteella on noussut esiin hyvin vahvasti ajatus siitä, että useiden CP-vammaisten nuorten kohdalla lääkinnällisen kuntoutuksen ohella myös ammatillista kuntoutusta pitäisi lisätä. Lisäksi ammatillisen kuntoutuksen tulisi olla osa ammatillisen suunnittelun prosessia jo paljon nykyistä aiemmin eli jo viimeistään peruskoulun päättövaiheessa. Erilaisia ammatillisenä kuntoutuksena toteutettavia, kattavia ja moniammatillisesti kuntoutustarpeita ja -mahdollisuuksia selvittäviä tutkimuksia tulisi lisätä huomattavasti myös yläkoulun alkuvaiheessa oleville CP-vammaisille nuorille. Tällä hetkellä CP-vammaisten ammatillinen kuntoutus tarkoittaa yleensä yleissivistävää tai ammatil-

lista koulutusta Kansaneläkelaitoksen kustantamana. Lisäksi nuori voi Kelan kustantamana osallistua peruskoulun aikana lyhytkestoiseen koulutuskokeiluun ammatillisessa oppilaitoksessa, mutta kokemusten mukaan kokeilujen myöntämisperusteet ovat hyvin vaihtelevat ja CP-vammaiset nuoret saavat usein hylkäävän päätöksen. Myös erilaiset valmentavat koulutukset peruskoulun jälkeen ovat mahdollisia. Projektin aikana kerätyn tiedon ja kokemusten mukaan nämä toimenpiteet eivät kuitenkaan riitä läheskään kaikille CP-vammaisille nuorille tai nuorille aikuisille, jotta he voisivat löytää ja toteuttaa realistisen ja itselleen hyvin soveltuvan ammatillisen polun.

6.3 Työelämä ja muut vaihtoehdot

Kun CP-vammaisen nuori pyrkii siirtymään ammatillisista opinnoista työelämään, ei hänellä koulun tuen loputtua ole välttämättä ketään auttamassa. Hyvin usein nuori vasta tässä vaiheessa saa realistisen käsityksen oman ammattinsa vaatimuksista ja työelämän haasteista ja huomaa, ettei ehkä pystykään suoriutumaan omassa ammatissaan. Pahimmillaan nuori todetaan työkyvyttömäksi ja hän ”pääsee” työkyvyttömyyseläkkeelle. CP-vammaiselle nuorelle, kuten varmasti kenelle tahansa, on takuulla kova paikka huomata, että on opiskellut useita vuosia turhaan ja itselleen sopimatonta alaa. Tähän lopputulokseen on jouduttu usein siksi, että ammatillisiin suunnitelmiin liittyvät selvittelyt ja kartoitukset on tehty liian kevyesti peruskoulun päättövaiheessa. Lisäksi ongelmana on, että ammatillisten suunnitelmien uudelleen arviointia tai kokonaan muuttamista ei

pohdita CP-vammaisen nuoren kanssa ammatillisten opintojen aikana.

Tietenkin voidaan ajatella, että mikään koulutus ei ole turhaa ja että nuori on saanut uusia oppimiskokemuksia ja ehkä itsenäistynyt opintojen aikana. Kuitenkin valitettavan usein CP-vammaisen nuoren itsetunto ja usko omaan ammatilliseen tulevaisuuteen on vaikeasti sujuneiden opintojen ja työelämän saavuttamattomuuden vuoksi ainakin osittain romuttunut, ja myös nuoren kokema tyytyväisyys elämäänsä on heikentynyt. Lisäksi nuori tällaisessa tilanteessa palaa usein ikään kuin lähtöruutuun. Uusien ammatillisten tai muiden elämänsuunnitelmien teko olisi edessä, mutta ei ole ketään, joka nuorta niissä auttaisi. Ammatillisen koulutuksen jälkeen CP-vammaista nuorta ei ”saattaen vaihdeta” työelämään tai sellaisten palveluiden piiriin, jossa nuoren kanssa työstettäisiin ja toteutettaisiin jatkosuunnitelmia.

Joskus, erityisesti vaikeavammaisille nuorille, sijoittuminen jatkokoulutukseen ei olekaan realistinen vaihtoehto. Tällöin nuori tarvitsee tukea ja rohkaisua muiden vaihtoehtojen kartoittamiseen ja miettimiseen. Vaikka ammatillinen tai muu jatkokoulutus onkin nykypäivänä ensiarvoisen tärkeä, jotta voi sijoittua työelämään, ei se kuitenkaan ole välttämätön hyvän elämänlaadun ja elämästä nauttimisen kannalta. Myös muut peruskoulun jälkeiselle ajalle sijoittuvat vaihtoehdot, kuten tuettu työtoiminta, vapaaehtoistyö tai tutkintoon johtamattomat opiskeluvaihtoehdot, voivat parantaa nuoren elämänlaatua sekä tuoda onnistumisen ja elämässä eteenpäin menemisen elämyksiä. Kun CP-vammaisten nuor-

ten kanssa tehdään ammatillisia suunnitelmia, kartoitettavien vaihtoehtojen määrä voi siis olla huomattavasti suurempi kuin vammattoman nuoren kanssa työskennellessä.

6.4 Työkyvyttömyyseläke

CP-vammaisten nuorten yhtenä vaihtoehtona täytyisi huomattavasti nykyistä perustellummin miettiä myös työkyvyttömyyseläkettä – tai oikeastaan lähinnä juuri työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisen ajankohtaa. Hyvin usein nuorelle CP-vammaiselle tarjotaan työkyvyttömyyseläkettä ikään kuin patenttiratkaisuna, kun hän on täyttänyt 16 vuotta, jotta välttyttäisiin ammatillisten suunnitelmien miettimiseltä. On kuitenkin hyvä muistaa, ja myös korostaa CP-vammaisille nuorille sekä heidän verkostoilleen ja viranomaisille, ettei työkyvyttömyyseläke suinkaan automaattisesti tarkoita ammatillisten suunnitelmien tekemisen tai toteuttamisen lopettamista. Työkyvyttömyyseläkettä voisikin ajatella niin, että sen myöntäminen antaa CP-vammaiselle henkilölle lisää aikaa rauhassa miettiä ammatillisia suunnitelmia, kun taloudellinen tilanne on turvattu. Työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään jättämisen ja erityisesti eläkkeen uudelleen saamisen ehtoja tulisi nykyisestäään lieventää. Tavoitteena tulisi olla, että mahdollisimman moni CP-vammaisen nuori uskaltaisi jättää työkyvyttömyyseläkkeen lepäämään ja lähteä kokeilemaan esimerkiksi opiskelua tai työelämää. Ilman että tarvitsee pelätä, että joutuu taistelemaan pitkän kaavan kautta eläkkeensä takaisin, mikäli ammatilliset suunnitelmat eivät syystä tai toisesta johdakaan toivottuun lopputulokseen.

Toisaalta myös työkyvyttömyyseläkkeen hakemisen kynnyksestä olisi hyvä pyrkiä madaltamaan luomalla sellainen systeemi, jossa työkyvyttömyyseläke ei automaattisesti tarkoittaisi lopullista leimaa. Työkyvyttömyyseläkkeellä oleminen ei myöskään tarkoittaisi CP-vammaiselle nuorelle sitä, ettei hänellä ole yhteiskunnassa enää paikkaa tai tarkoitusta. Moni nuori välttyisi turhalta yrittämisestä ja pettymysten kiertelystä opiskelussa tai työelämässä, mikäli hän uskaltaisi rauhassa miettiä ammatillisia suunnitelmiaan esimerkiksi työkyvyttömyyseläkkeen turvin. Näin erityisesti silloin, jos mietintäajalle olisi tarjolla ammatillisiin suunnitelmiin liittyvää pitkäkestoista, tiivistä ja yksilöllistä tukea ja ohjausta. Projektissa pilotoitu ammatillisen ohjauksen malli soveltuisi erinomaisen hyvin juuri CP-vammaisille nuorille, joiden opiskelusuunta näyttää peruskoulun päättövaiheessa hieman epävarmalta ja työkyvyttömyyseläke voisi ainakin toistaiseksi olla hyvä ratkaisu. Pitkäkestoisen, yksilöllisen ja riittävän laaja-alaisen tuen avulla ammatillinen suunta ja tietämys omista mahdollisuuksista voisi CP-vammaisella nuorella selkiintyä.

6.5 Terveystieteiden, työ- ja elinkeinotoimiston sekä muiden viranomaistahojen yhteistyö

Kelaa, sosiaalitoimen palveluja ja opiskelua varten tarvitaan lääkärinlausunto tai kuntoutussuunnitelma. CP-vammaisen nuori tarvitsee opintojensa tueksi kuntoutusrahaa, jonka hakemiseen tarvitaan lääkärin kirjoittama myönteinen lausunto opiskelujen soveltuvuudesta nuorelle. Lääkärinlausunto tarvitaan myös

opiskelupaikkaa ja erityisesti opiskelijavalintoja varten. Nuori tarvitsee mahdollisesti myös monia sosiaalitoimen palveluita, kuten henkilökohtaisen avustajan, apuvälineitä, kuljetuspalveluita. Myös kaikkia näitä varten tarvitaan lääkärin lausunto. Koska lääkärinlausunto näyttlee näin suurta osaa CP-vammaisen nuoren elämässä ja vaikuttaa monien valintojen ja tarpeiden toteutumiseen, pitäisi lausunnossa tai yhdistetyssä palvelu-, hoito- ja kuntoutussuunnitelmassa ottaa kokonaisvaltaisesti huomioon nuoren elämäntilanne ja erityisesti tarpeet. Kun vammaisen nuori täyttää 16 vuotta, hän siirtyy normaalin perusterveydenhuollon piiriin, jossa tehdään jatkossa kuntoutussuunnitelma ja päätökset. CP-vammaisten henkilöiden kokemusten perusteella perusterveydenhuollon puolella niin sanottujen hoitavien lääkäreiden asiantuntemus ei useinkaan ylety CP-vammaisuuteen, joten tarvittavaa asiantuntevaa lausuntoa on monesti vaikea saada.

Kun CP-vammaisen nuoren asioiden hoito siirtyy juuri tärkeiden elämänvalintojen (ammattivalinta, opiskelu) kynnyksellä pois erikoissairaanhoidosta perusterveydenhuoltoon, voi todennäköisyys epäonnistuneisiin ja CP-vammaiselle nuorelle sopimattomiin ratkaisuihin kasvaa.

Kokemuksen mukaan työ- ja elinkeinotoimiston ammatinvalinnanohjauksen palveluissa puolestaan pulmana vaikuttaisi olevan kohtamattomuus. CP-vammaiselle nuorelle ei usein anneta riittävästi tietoa toimistojen palveluista ja kerrota, että ne on tarkoitettu kaikille niitä tarvitseville henkilöille. Usein voi olla kyse myös siitä, että nuoren itsensä mielestä palveluja ei ole tässä elämänvaiheessa tarkoitettu hänelle.

CP-vammaisen nuoren sosiaalista tukiverkostoa olisikin hyvä jo peruskoulun loppuvaiheessa laajentaa siten, että nuoren tulevaisuuden ja ammatillisten suunnitelmien teossa olisi yksilöllisesti ja tarpeen mukaan mukana myös työ- ja elinkeinotoimisto. Työ- ja elinkeinotoimistossa toimii paljon ammattilaisia, jotka voisivat tuoda nuoren ammatilliseen suunnitteluun tarpeellista työelämänäköä. Mikäli CP-vammaisen nuori ei heti peruskoulusta sijoittuisi jatko-opintoihin, voisi työ- ja elinkeinotoimisto olla yksi taho, jonka kautta selvitellä jatkosuunnitelmia ja tuen tarvetta.

Työ- ja elinkeinotoimiston henkilöstöllä tulisi olla riittävän laaja näkemys CP-vammaisista eri ammateissa, ettei asiakkaille tarjottaisi liian rajallista mahdollisuutta kouluttautua ja työllistyä. Tästä syystä CP-projektissa koottiin niin sanottua ammattikatalogia CP-vammaisista henkilöistä eri ammateissa. Tavoitteena oli lisätä ja laajentaa yleistä näkemystä ja tietoa siitä, että CP-vammasta huolimatta useat ammatilliset vaihtoehdot ovat mahdollisia. Projektissa kerätyn kokemustiedon mukaan ei riittävän usein tarkastella kaikkia eri vaihtoehtoja ja keinoja tukea nuorta kohti hänelle soveltuvia jatko-opintoja, työmahdollisuuksia tai työllistymistä tukevia palveluja, kuten yksilöllistä työhönvalmennusta, työvalmentajapalveluita, työkokeilua sekä palkkatuella työllistämistä.

CP-vammaisten integroitumista työelämään sekä pääsyä koulutukseen on tärkeää tukea "saattaen vaihdettavaa" -periaatetta käyttäen yhteistyössä esimerkiksi ammatillista kuntoutusta toteuttavien kuntoutuslaitosten, peruskoulun, erilaisten projektien sekä työ- ja elinkeino- ja sosiaalitoimistojen kanssa. Nuoren on

tärkeää saada turvallinen tunne siitä, että hänen palveluohjauksensa on ikään kuin jatkumo ja ettei hänen tarvitse jokaisessa muuttuneessa elämänvaiheessa alusta alkaa kerätä ympärilleen verkostoa asiantuntijoista, ohjaajista, auttajista ja hoitavista tahoista ja itse huolehtia riittävän tiedon siirtymisestä eteenpäin. On tärkeää, että kokonaisvaltainen tieto CP-vammaisen nuoren tilanteesta ja toimintakyvystä sekä elämäkulusta siirtyy aina nuoren kanssa seuraavana toimivalle taholle ja aina uusi ajankohtainen tieto puolestaan eteenpäin.

CP-vammaisen nuoren ammatillisten suunnitelmien ohjauksessa aika ja joustavuus vaikuttavatkin olevan avainsanat. CP-vamman ilmenemisen ja vaikeusasteen sekä erityisesti siihen liittyvien liitännäisoireiden kirjo on erittäin suuri. CP-vammaisen nuoren kanssa työskennellessä lähtökohtana on oltava yksilöllisyyden huomioiminen vielä suuremmassa merkityksessä kuin se on vammattomien nuorten kanssa työskennellessä.

7 Kehittämisen- ja muutostarpeita olemassa olevissa käytänteissä ja järjestelmissä

PERUSKOULUN JA JATKOKOULUTUKSEN välisessä siirtymävaiheessa CP-vammainen nuori tarvitsisi tuekseen ja avukseen koulutuksen ja kuntoutuksen kentän tuntevia sekä työelämän asiantuntijoita. Lisäksi nuorta ohjaavilla tahoilla tulisi olla mahdollisuus perehtyä mahdollisimman hyvin nuoren elämäntilanteeseen ja toimintakykyyn. CP-vammaisen nuoren olisi siis ensiarvoisen tärkeää saada tuekseen moniammatillinen tukiverkosto, jonka jäsenet tekisivät mahdollisimman tiivistä yhteistyötä ja kartoittaisivat yhdessä nuoren kanssa tuen tarpeet elämän eri osa-alueilla. Pelkkä kartoittaminen ei vielä kuitenkaan riitä, vaan kokemustiedon mukaan hyvin moni CP-vammainen nuori tarvitsee lisäksi tehostettua yksilöllistä ohjausta siihen, kuinka sirpaleisessa julkisessa palvelujärjestelmässä toimitaan ja kuinka löydetään oikeat väylät omalla elämänpolulla ja suunnitelmissa etenemiseen.

Nykyisen CP-vammaisiin nuoriin liittyvän palvelu- ja kuntoutusjärjestelmän olennaisimmiksi kehittämisehdotuksiksi Invalidiliiton CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämäntaakalla -projektin ensimmäisen osaprojektin perusteella nousevat:

- Kelan rahoittaman ammatillisena kuntoutuksena järjestettävien kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittävien tutkimusten myöntäminen CP-vammaisille nuorille nykyistä varhemmin, riittävin perustein jo peruskoulun aikana
- Kelan rahoittamien työ- ja koulutuskokeilujen myöntämisperusteiden lieventäminen ja näiden myöntäminen aikaisempaa useammalle CP-vammaisille nuorille ja myös useampaan kertaan esimerkiksi peruskoulun tai valmentavien koulutusten aikana
- työkyvyttömyyseläkkeellä oleville CP-vammaisille henkilöille ammatillisten kuntoutuksen rahoittaminen (Kela tai työ- ja elinkeinohallinto)
- CP-vammaisten nuorten ja nuorten aikuisten ammatillisen ohjauksen mallin mukainen palvelu yhdeksi Kelan kuntoutuksena järjestettävistä kursseista (liite 6)

- työ- ja elinkeinohallinnon sekä erityisesti erityisoppilaitosten, mutta myös muiden oppilaitosten, yhteistyön tehostaminen ja tiivistäminen CP-vammaisten henkilöiden osalta
- työ- ja elinkeinohallinnon erilaisten työhön ja koulutukseen sijoittumista tukevien toimien aikaisempaa laajempi ja suurempi käyttö niin CP-vammaisten työnhakijoiden kuin erityisesti työkyvyttömyyseläkkeellä olevien kohdalla
- mahdollisesti nuorten klinikoiden perustaminen lastenneurologian yksiköiden yhteyteen, joissa keskitetysti tuettaisiin ja seurattaisiin CP-vammaisia nuoria ja heidän toimintakykyään sekä voitaisiin "saattaa vaihtaa" perusterveydenhuollon piiriin ja ohjata heitä ammatillisen suunnittelun polulla.

Tiivistetysti voidaan todeta, että olisi erittäin tärkeää kehittää CP-vammaisten nuorten ammatillista kuntoutusta ja ottaa varhaisemmin käyttöön erityisesti ammatillisen kuntoutuksen keinot lääkinällisen kuntoutuksen rinnalle.

LÄHTEET

www.koulutusnetti.fi

www.oph.fi

www.kela.fi

<http://www.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20090738?toc=1>

www.vane.to/lukiolausunto.html

<http://www.vane.to/Vammaisia%20koskevaa%20lainsaadantoa/v-lait.html>.

Invalidiliitto.fi/attachments/cp-vammaisen_aikuisen_hyvinvointi__toimintakyky_ja_ikaantyminen.pdf.

www.vamlas.fi/tiedosto/Loppuraportti_2008.doc?PHPSESSID=2296913dac716424654c5dcda7976ac6.

kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutus/palvelujarjestelma/amatillinen_kuntoutus/.

www.tela.fi/data/userpdf/TELAkuntoutus2006.pdf.

Vammaisfoorumi RY, Kannanotto ammatillisen kuntoutuksen työnjakoon ja toimenpideohjeisiin.

Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus ammatillisessa koulutuksessa – opetussuunnitelman perusteet 2000 (Opetushallitus): www.oph.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/oph/embeds/110529_vammaisten_opiskelijoiden_valmentava_ja_kuntouttava_opetus_amatillisessa_koulutuksessa.pdf

LIITE 1

Kysely CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projektin CP-vammaisille nuorille

Milloin viimeksi olet käynyt koulua/opiskellut?

- tänä vuonna
- 1–2 vuotta sitten
- 3–5 vuotta sitten
- 6–8 vuotta sitten
- yli 8 vuotta sitten

Mikä seuraavista kuvaa/tulee kuvaamaan tilannettasi elokuussa 2009 parhaiten?

- opiskelen
- olen töissä
- olen työharjoittelussa
- olen eläkkeellä
- joku muu, mikä?

Minkälaisia kouluja olet tähän mennessä käynyt / mitä tutkintoja olet suorittanut? Kirjoita myös kesken jääneet!

Minkälaisiin koulutuksiin tai opiskelupaikkoihin olet elämäsi varrella pyrkinyt opiskelemaan, mutta et ole päässyt hakemaasi koulutukseen? Milloin pyrit näihin koulutuksiin(vuosi)?

Minkälaisiin asioihin olisit mielestäsi kaivannut tukea opiskelujen aikana (muistele kaikkia käymiäsi kouluja)?

Saitko erityisopetusta yläasteen aikana?

- en lainkaan
- satunnaisesti
- säännöllisesti 1-2 aineessa
- säännöllisesti 3 tai useammassa aineessa

Kun muistelet taaksepäin kaikkia käymiäsi kouluja ja opiskeluaikojasi, onko sinulla ollut pulmia seuraavissa asioissa (ei lainkaan, melko vähän, melko paljon, erittäin paljon)?

- ➔ Opetuksen seuraamisessa oppitunneilla
- ➔ Opetukseen osallistumisessa
- ➔ Annettujen ohjeiden seuraamisessa
- ➔ Läksyjen tekemisessä
- ➔ Koulutehtävien aloittamisessa
- ➔ Koulutehtävien valmiiksi saamisessa
- ➔ Kirjoittamista vaativissa tehtävissä
- ➔ Lukemista vaativissa tehtävissä
- ➔ Laskemista vaativissa tehtävissä
- ➔ Vieraiden kielten tehtävissä
- ➔ Opettajan kanssa toimeen tulemisessa
- ➔ Koulutovereiden kanssa pärjäämisessä
- ➔ Opiskelumotivaation säilyttämisessä
- ➔ Koulussa liikkumisessa
- ➔ Koulumatkojen sujumisessa

Kuinka pitkälle haluaisit kaiken kaikkiaan elämäsi aikana opiskella?

- ➔ en aio enää opiskella
- ➔ ammatillinen tutkinto
- ➔ ylioppilastutkinto
- ➔ sekä ylioppilastutkinto että ammatillinen tutkinto
- ➔ ammattikorkeakoulututkinto
- ➔ yliopistotutkinto
- ➔ joku muu, mikä?

Kuinka tyytyväinen olet seuraaviin asioihin elämäntilanteessasi (erittäin tyytyväinen, tyytyväinen, kohtalaisen tyytyväinen, tyytymätön, erittäin tyytymätön, en osaa sanoa)?

- ➔ taloudellinen tilanne
- ➔ ihmissuhteet kotona
- ➔ ihmissuhteet kodin ulkopuolella
- ➔ opiskelu
- ➔ työ
- ➔ harrastukset
- ➔ kuntoutus (esim. fysioterapia)

Mihin olet tällä hetkellä erityisen tyytyväinen elämäntilanteessasi?

Kuinka paljon koet tarvitsevasi tällä hetkellä tukea seuraavissa asioissa (en lainkaan, melko vähän, melko paljon, erittäin paljon, en selviä lainkaan)?

- ➔ Nykyisissä opinnoissa selviämisessä
- ➔ Ammatillisten suunnitelmien tekemisessä
- ➔ Ammatillisten suunnitelmien toteuttamisessa
- ➔ Töiden hakemisessa
- ➔ Elämänhallintaan liittyvissä asioissa
- ➔ Kuntoutukseen hakeutumisessa/erilaisten kuntoutusvaihtoehtojen selvittelyssä

Minkälaisiin asioihin koet CP-vammasi tai siihen liittyvien liitännäisoireiden vaikuttavan elämässäsi? Voit valita monta annetuista vaihtoehdoista!

- ➔ opiskelun sujumiseen
- ➔ työelämään sijoittumiseen
- ➔ työelämään sijoittumiseen
- ➔ harrastuksiin
- ➔ ajatuksiin itsestä
- ➔ sosiaalisiin kontakteihin
- ➔ elämänhallintaan
- ➔ itsenäistymiseen
- ➔ psyykkiseen toimintakykyyn
- ➔ liikkumiseen
- ➔ matkustamiseen
- ➔ johonkin muuhun, mihin?

Keiden kanssa ja kuinka usein keskimäärin keskustelet omaan hyvinvointiisi ja terveydentilaasi liittyvistä seikoista (en koskaan, päivittäin, viikoittain, kuukausittain, muutamia kertoja vuodessa, kerran vuodessa tai harvemmin, haluaisin keskustella, mutta en ole keskustellut)?

- ➔ opettaja
- ➔ henkilökohtainen avustaja
- ➔ ystävät
- ➔ vanhemmat
- ➔ puoliso
- ➔ esimies/työkaverit
- ➔ lääkäri
- ➔ fysioterapeutti
- ➔ toimintaterapeutti
- ➔ psykologi

Oletko huomannut omassa toimintakyvyssäsi (fyysisessä ja psyykkisessä) joitakin muutoksia jossakin elämänvaiheessa? Milloin huomasit muutoksen ensimmäisen kerran? Miten koet, että tämä muutos/muutokset ovat vaikuttaneet elämääsi?

Mitä hoitoa ja/tai kuntoutusta olet saanut viimeisen kahden vuoden aikana?

- toimintaterapia
- fysioterapia
- ratsastusterapia
- psykoterapia
- muu keskusteluhoito
- kuntoutuskurssi
- sopeutumisvalmennuskurssi
- ammatinvalinnanohjaus
- hieronta
- leikkaushoito
- muu lääkinnällinen kuntoutus, mikä?
- muu ammatillinen kuntoutus, mikä?
- lääkehoito, mikä?
- joku muu, mikä?
- en ole saanut hoitoa enkä kuntoutusta

Mitkä hoito- tai kuntoutustoimenpiteet ovat mielestäsi vaikuttaneet toimintakykyäsi ylläpitävästi/kohentavasti eniten?

- toimintaterapia
- fysioterapia
- ratsastusterapia
- psykoterapia
- muu keskusteluhoito
- kuntoutuskurssi
- sopeutumisvalmennuskurssi
- ammatinvalinnanohjaus
- hieronta
- leikkaushoito
- muu lääkinnällinen kuntoutus, mikä?
- muu ammatillinen kuntoutus, mikä?
- lääkehoito, mikä?
- joku muu, mikä?
- en ole saanut hoitoa enkä kuntoutusta

Saatko mielestäsi riittävästi kuntoutusta tai hoitoa terveydentilaasi ja hyvinvointiisi liittyen?

- kyllä
- en
- en osaa sanoa

Mitä apuvälineitä sinulla on käytössäsi? Mitä apuvälineitä koet niiden lisäksi tarvitsevasi/haluaisit?

Kuinka helposti mielestäsi olet saanut tarvitsemasi apuvälineet?

- en osaa sanoa
- erittäin vaikeasti/hitaasti
- hieman vaikeasti/hitaasti
- kohtalaisesti
- aika helposti/nopeasti
- erittäin helposti/nopeasti

Kuinka tyytyväinen olet asioimiseen ja asioidesi selvittelyyn edellä mainitsemiesi tahojen kanssa (erittäin tyytyväinen, tyytyväinen, kohtalaisen tyytyväinen, tyytymätön, erittäin tyytymätön, en osaa sanoa)?

- työ- ja elinkeinotoimisto
- Kela
- vakuutusyhtiö
- kuntoutuksenohjaaja
- kuntoutuslaitos
- joku muu, mikä?

Haitko tänä keväänä 2009 opiskelemaan?

- kyllä
- en

Kuinka opiskeluvalinnassa kohdallasi kävi? Pääsitkö johonkin hakemaasi opiskelupaikkaan tai pääsitkö varasijalle?

Mikä seuraavista kuvaa parhaiten suhtautumistasi tulevaisuuteesi?

- odotan innolla mitä tulevaisuus tuo tullessaan
- uskon saavuttavani tulevaisuudessa tavoitteeni ja toiveeni
- suhtaudun tulevaisuuteen kohtalaisen toiveikkaasti
- en juuri ajattele tulevaisuuttani
- tulevaisuus tuntuu minusta toivottomalta
- tulevaisuus pelottaa minua
- joku muu, mikä?

Missä elämäntilanteessa toivoisit olevasi 2 vuoden kuluttua?

- opiskelen
- olen työharjoittelussa
- olen tuetussa työssä
- olen töissä
- teen vapaaehtoistyötä
- joku muu, mikä?

Missä elämäntilanteessa toivoisit olevasi 2 vuoden kuluttua?

- opiskelen
- olen työharjoittelussa
- olen tuetussa työssä
- olen töissä
- teen vapaaehtoistyötä
- joku muu, mikä?

LIITE 2

Kysely CP-vammaisten nuorten ja nuorten aikuisten kanssa ammatillisia suunnitelmia työstäville verkostoille ja asiantuntijoille

Minkä läänin alueella toimitte?

- Etelä-Suomen lääni
- Länsi-Suomen lääni
- Itä-Suomen lääni
- Oulun lääni
- Lapin lääni

Missä seuraavista toimitte opettajana/opinto-ohjaajana/ohjaajana?

- Valmentava 1 (ammatilliseen peruskoulutukseen valmentava ja kuntouttava koulutus)
- Valmentava 2 (työhön ja itsenäiseen elämään valmentava ja kuntouttava koulutus)
- Peruskoulu
- Muu, mikä?

Kuinka suuri prosentuaalinen osuus ohjauksessanne olevista oppilaista on tällä hetkellä CP-vammaisia (arvio)?

- alle 5%
- 5-10%
- 10-30%
- 30-50%
- 50-70%
- yli 70%

Koetteko itsellänne olevan riittävät valmiudet, ammatillinen osaaminen sekä tieto CP-vammaisten nuorten ammatilliseen ohjaukseen (esim. koulutuksen tai kokemuksen kautta hankittu)?

- kyllä
- ei

Minkälaisiin asioihin CP-vammaisten nuorten ammatilliseen ohjaukseen liittyen toivoisitte saavanne lisää tietoa, taitoa tai valmiuksia?

Kuvailkaa mielestänne CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen kolme keskeisintä tavoitetta.

Kuvailkaa keskeisiä periaatteita toteuttamanne CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen osalta.

Kuvailkaa käyttämiänne materiaaleja tai työskentelytapoja (esim. internet-linkit, erilaiset kyselyt nuorille, keskustelut, ryhmätyöt ym.) joita käytätte CP-vammaisen nuoren ammatillisessa ohjaamisessa.

Mitkä ovat mielestänne keskeisimmät kehittämisalueet omassa työssänne CP-vammaisten nuorten kanssa ammatillisten suunnitelmien työstämisessä?

Teettekö CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen osalta yhteistyötä oppilaitoksen ulkopuolisten tahojen kanssa?

- kyllä
- ei

Mikäli teette yhteistyötä CP-vammaisten nuorten ammatilliseen ohjaukseen liittyen, kertokaa keiden tahojen kanssa ja millaista yhteistyötä?

Mitkä ovat mielestänne keskeisimmät kehittämisalueet yhteistyössä eri tahojen kanssa? (koskeeko se esimerkiksi toiminnan sisältöä, työnjakoa, yhteistyötä, resursseja)

Mitä yhteistyötahoja nähdäksenne tarvitaan, jotta CP-vammaisen nuoren tilanteesta saadaan riittävän kokonainen kuva?

Mitkä ovat mielestänne avaintekijöitä yhteistyön ylläpidossa? (esim. yhteiset tavoitteet, tietoisuus siitä, mitä toiset tekevät, luottamuksellisuus jne.)

Mitkä seuraavista ovat kokemuksenne mukaan CP-vammaisten oppilaiden kohdalla ammatillisten suunnitelmien teossa olennaisimpia huomioon otettavia seikkoja?

- liikkumisen ja motoristen toimintojen vaikeudet
- kuulovamma
- näkövamma
- lievä kehityksen viivästyminen
- vaikea kehityksen viivästyminen
- vuorovaikutuksen ja käyttäytymisen häiriöt
- tarkkaavaisuuden ja keskittymisen vaikeudet
- hahmottamisen vaikeudet
- kielelliset vaikeudet
- autismiin tai Aspergerin oireyhtymään liittyvät oppimisvaikeudet
- fyysiset pitkäaikaissairaudet (muut kuin CP-vamma)
- psyykkiset pitkäaikaissairaudet (esim. tunne-elämän häiriöt)

Minkälaisiin asioihin mielestänne edellä valitsemanne CP-vammaisen ammatillisten suunnitelmien teossa huomioon otettavat seikat vaikuttavat?

Missä opintojen/elämänvaiheessa mielestänne CP-vammaisen nuori tarvitsee ammatillista ohjausta?

Minkälaisiin pulmiin, haasteisiin, esteisiin ym. törmäätte tehdessänne CP-vammaisen nuorten kanssa ammatillista ohjausta

Kuinka mielestänne yhteiskunta tukee CP-vammaisten nuorten sijoittumista peruskoulutuksen jälkeiseen jatkokoulutukseen? Millaisia kehittämissuhteita haluaisitte tuoda esille?

Ohjaatteko CP-vammaista nuorta mieluiten tutustumaan

- erityisoppilaitosten koulutustarjontaan
- yleisten oppilaitosten koulutustarjontaan
- sekä erityis- että yleisten oppilaitosten koulutustarjontaan

Kuuluuko mielestänne CP-vammaisen nuoren ammatilliseen ohjaukseen myös muiden kuin tutkintoon johtavien koulutusvaihtoehtojen tarkastelu?

- kyllä
- ei

Mitä seuraavista vaihtoehtoista tarkastelette tutkintoon johtavien koulutusvaihtoehtojen lisäksi ammatillisessa ohjauksessa CP-vammaisen nuoren kanssa?

- tutkintoon johtamattomia koulutusvaihtoehtoja
- valmentavia koulutuksia
- palkkatyömahdollisuuksia koulun jälkeen
- tuetun työn mahdollisuuksia
- työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen liittyviä asioita
- kuntoutukseen (lääkinnällinen tai ammatillinen) liittyviä asioita
- muuta, mitä?

Mihin näkemyksenne mukaan CP-vammaiset nuoret sijoittuvat yleisimmin järjestämänne opintojen/nuoren kanssa tekemänne yhteistyön päättymisen jälkeen?

- tutkintoon johtavaan koulutukseen
- tutkintoon johtamattomaan koulutukseen
- valmentavaan koulutukseen
- palkkatyöhön
- tuettuun työhön
- työkyvyttömyyseläkkeelle
- muu, mikä?

Kuvatkaa mikä merkitys työssäoppimisella (esim. TET-jaksot) on mielestänne CP-vammaisten nuorten ammatillisessa ohjauksessa?

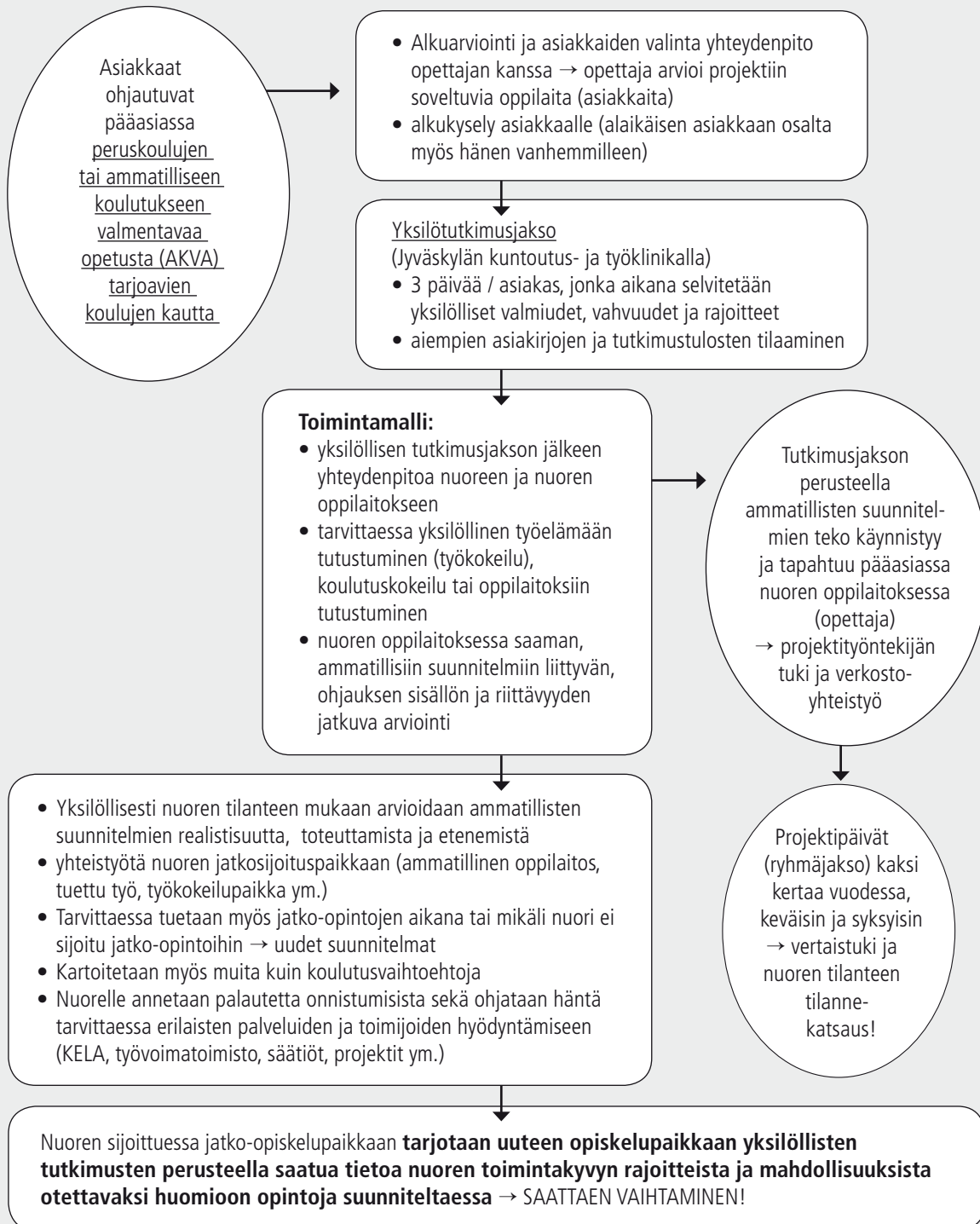
Minkälaista ja mihin asioihin kohdistuvaa tukea kokemuksenne mukaan CP-vammaisen nuori mielestänne kaiken kaikkiaan tarvitsee koulutuksen nivelvaiheessa, eli siirryttäessä opiskelussa seuraavaan vaiheeseen tai oppilaitokseen?

Jos Teillä olisi valtaa ja rahaa, millainen olisi reseptinne siinä, miten CP-vammaisten nuorten ammatillisten suunnitelmien ohjaukseen sekä CP-vammaisen nuoren ammatillisten suunnitelmien toteutumiseen liittyvät asiat saataisiin kuntoon?

Muuta (Tässä voitte vielä vapaasti tuoda esille heränneitä ajatuksia, ideoita, kysymyksiä, kommentteja, kehitysehdotuksia ym. CP-vammaisten ammatilliseen ohjaukseen liittyen)

LIITE 3

Invalidiliiton CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänskaarella -projektissa pilotoitu nuorten CP-vammaisten ammatillisen ohjauksen malli

LIITE 4

Esimerkki projektipäivien (ryhmämuotoinen lähijakso) ohjelmasta

1. päivä

- Mahdollisuus lounaaseen
- Päivien aloitus: kahvittelua ja kuulumisten vaihtoa – ”tilannekatsausta”
- Yhteisiä toiminnallisia harjoituksia – jatkoa keväältä!
- Yhteinen illanvietto: ruokailua ja elokuvan katsomista

2. päivä

- Yhteinen aamukahvi
- Aamuinen rentoutusharjoitus
- Asiaa erityisliikunnan mahdollisuuksista ja tarjonnasta / vierailijana Jyväskylän kaupungin erityisliikunnan suunnittelija-ohjaaja
- Lounastauko ja tavaroiden pakkaus sekä asuntojen luovutus (työkllinikalla majoittuvat)
- Projektipäivien päätös ja kahvittelua

LIITE 5

Kysely projektiin mukaan tulevalle nuorelle

KYSELY PROJEKTIIN MUKAAN TULEVALLE NUORELLE

Tutustuakseni sinuun hieman näin yhteistyömme alussa pyytäisin sinua vastaamaan alla oleviin kysymyksiin ja lisäksi kyselyn loppuun on varattu tilaa, jossa voit kertoa itsestäsi vapaasti mitä haluat.

Nimesi

Sos.turvatunnuksesi

Osoitteesi

Postinumero ja -toimipaikka

Puhelinnumerosi

Sähköpostiosoitteesi

Nykyisen oppilaitoksesi ja linjasi nimi

Nykyisten opintojen aloitusvuosi

Aiemmat oppilaitoksesi

- annan luvan olla yhteydessä aiempiin sekä nykyiseen oppilaitokseeni
- en anna lupaa olla yhteydessä aiempiin sekä nykyiseen oppilaitokseeni

Perhesuhteet

- naimaton
- avoliitto
- avioliitto
- asun vanhempieni luona

Huoltajasi nimi ja yhteystiedot (täytä mikäli asut vanhempieni luona tai olet alaikäinen)

- annan luvan olla yhteydessä huoltajaani minua koskevissa asioissa (täytä mikäli asut vanhempieni luona tai olet alaikäinen)
- en anna lupaa olla yhteydessä huoltajaani minua koskevissa asioissa (täytä mikäli asut vanhempieni luona tai olet alaikäinen)

Toimeentulomuoto

- palkka
- eläke
- vakuutusyhtiön korvaus

- kuntoutustuki
- sairauspäiväraha (Kela)
- ansiosidonnainen päiväraha
- työttömyyspäiväraha (Kela)
- työmarkkinatuki (Kela)
- toimeentulotuki
- muut tulot
- ei tuloja

Oma arvioisi ja kuvauksesi tämän hetkisestä fyysisestä toimintakyvystäsi

Oma arvioisi ja kuvauksesi tämän hetkisestä psyykkisestä toimintakyvystäsi

Sairausdiagnoosit

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

Missä ja milloin olet ollut tutkimuksissa liittyen edellä mainitsemiisi sairauksiin?

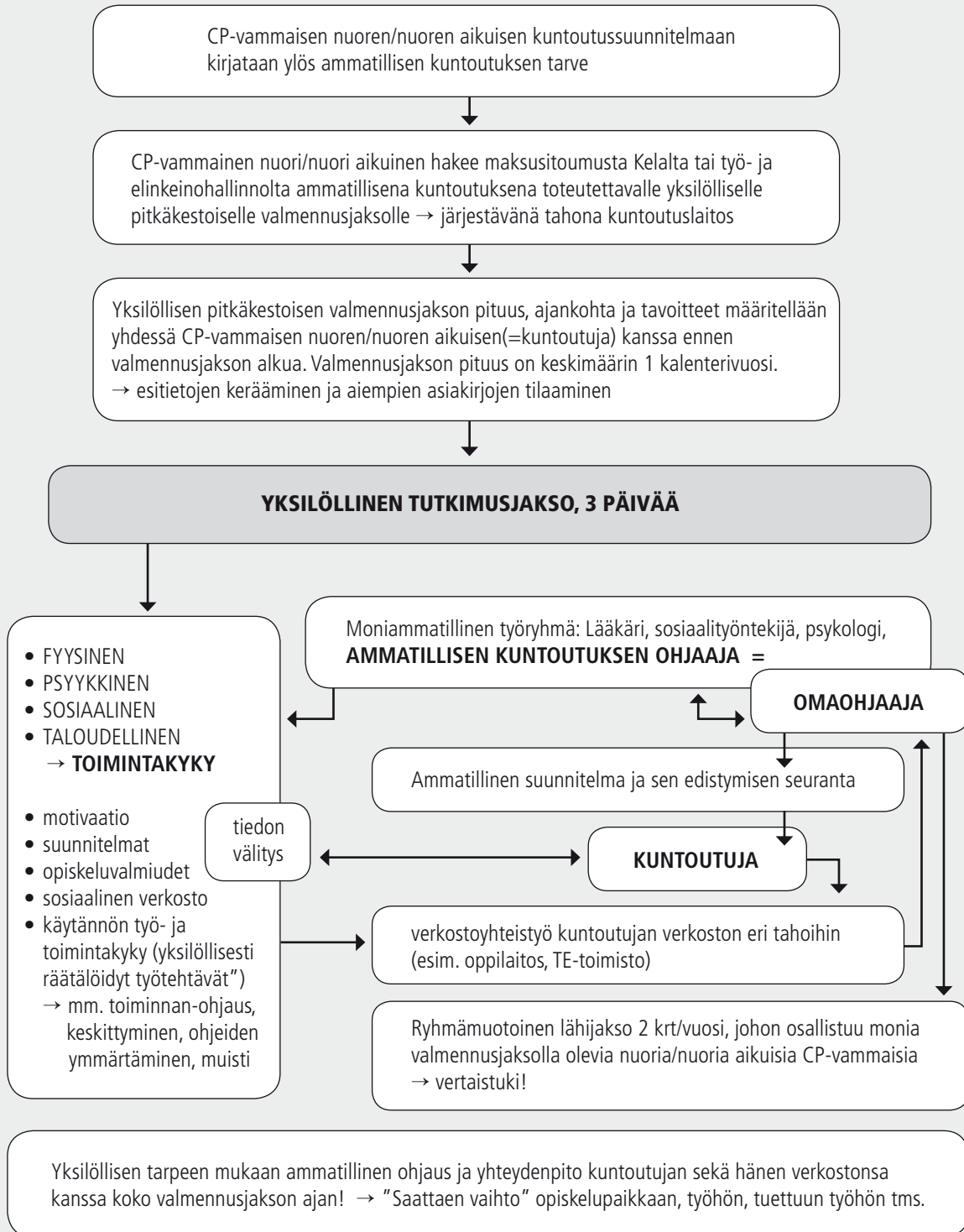
paikka	aika
paikka	aika
paikka	aika
paikka	aika
paikka	aika
paikka	aika

Odotuksesi ja toiveesi projektille

Onko jotain muuta mitä haluaisit tuoda esille tai kysyä tms. näin yhteistyömme alussa?

LIITE 6

Ehdotus CP-vammaisten nuorten/nuorten aikuisten ammatillisen ohjauksen malliksi

Invalidiliiton CP-vammaisten aikuisten hyvinvointi ja kuntoutus elämänkaarella -projektin julkaisuja:

Rosqvist, Eerika (toim.) CP-vammaisen aikuisen hyvinvointi, toimintakyky ja ikääntyminen. Kirjallisuuskatsaus Helsinki 2009.

Rosqvist, Eerika (toim.) Omin voimin ja tukitoimin. Hyvinvoinnin ja ikääntymisen opas CP-vammaisille. Helsinki 2010.

Ahonen, Aino (toim.) Ammatillisen suunnittelun työkirja CP-vammaisille – Työkalu ammatillisen polun itsenäiseen suunnitteluun. Helsinki 2010.

Ahonen, Aino (toim.) Ammatillisen suunnittelun työkirja CP-vammaisille – Ohjatusti. Työkaluja, tukea ja opastusta oman ammatillisen polun jäsentämiseksi yhdessä ohjaajan kanssa 2010 (pdf)

Ahonen, Aino (toim.) CP-vammaisten nuorten ammatillinen ohjaus ja tuki peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa. Kehittämisehdotuksia nykyisiin käytänteisiin 2010

Nurmilaakso, Sanna ja Tiina Airaksinen (toim.) Sisua ja elämänsävyjä. Tositarinoita CP-vammaisten aikuisten elämästä. Invalidiliitto yhteistyössä Mediapinta Oy:n kanssa. 2010.

Airaksinen Tiina, Kiviniemi Henrik, Maula Janna, Rosqvist, Eerika, Tuominen-Tolonen Marju. Aikuiskuntoutujan oma polku -aineisto. 2010 (pdf)

Muita Invalidiliiton julkaisuja:

Pesola, Kirsti: Esteettömyysopas – mitä, miksi, miten. Helsinki 2009.

Ruskovaara, Anna (toim.): Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitus. Helsinki 2009.

Nordlund, Marika (toim.): Katse kotiin – tietoa toimivasta asumisesta. Helsinki 2008.

Koskinen, Katri (toim.): Kiinni Elämässä – Oivalluksia ja onnen pilkahduksia. Helsinki 2008.

Malin, Marja-Leena (toim.): Terve vammainen. Helsinki 2003.

Saari, Aija ja Keskinen, Aila: Liikun ja kuntoilen. Helsinki 2002.

Lisätietoja Invalidiliiton julkaisuista:

www.invalidiliitto.fi/julkaisut

CP-vammaisten nuorten ammatillinen ohjaus ja tuki peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa

Kehittämisehdotuksia nykyisiin käytänteisiin

Tässä julkaisussa kuvataan CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen ja tuen nykykäytänteitä peruskoulun ja jatkokoulutuksen välisessä siirtymävaiheessa. Lisäksi esitellään **CP-vammaisten aikuisten kuntoutus ja hyvinvointi elämänskaarella** -projektissa kokeiltua CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen mallia ja tuodaan esille saatuja tuloksia.

Kokeillun ammatillisen suunnittelun ohjauksen mallin sekä projektin aikana kerättyjen näkemysten, kokemusten ja havaintojen perusteella esitetään kehittämis- ja muutosehdotuksia nykyisiin CP-vammaisten nuorten ammatillisen ohjauksen käytänteisiin.

Tämä julkaisu on suunnattu ammatillisen kehittymisen tueksi, uusien näkökulmien saamiseksi ja keskustelun herättäjäksi kaikille CP-vammaisten nuorten ammatillisesta suunnittelusta kiinnostuneille tai sen parissa toimiville ammattilaisille. Julkaisu sisältää hyödyllistä tietoa myös CP-vammaisille henkilöille ja heidän läheisilleen.

www.cp-portaali.fi

Julkaisija

INVALIDILIITTO RY
Mannerheimintie 107
00280 HELSINKI

vaihde (09) 613 191
faksi (09) 146 1443

Yhteistyössä mukana

